

Opinnäytetyö (AMK)

Teatteri-ilmaisun ohjaaja, sirkus

2022

Heidi Aho

OPETTAJA KIUSAAMISEN RISTIAALLOKOSSA

– Kiusaamissuhteet opetustyössä

OPINNÄYTETYÖ (AMK) | TIIVISTELMÄ

TURUN AMMATTIKORKEAKOULU

Teatteri-ilmaisun ohjaaja, sirkus

2022 | 43 sivua

Heidi Aho

OPETTAJA KIUSAAMISEN RISTIAALLOKOSSA

– Kiusaamissuhteet opetustyössä

Opinnäytetyön tavoite on kirjallisuuskatsauksen avulla tarkastella, kuinka oppilaitoksissa ilmenevä kiusaaminen koskettaa opettajia. Huomion kohteena ovat opettajaa koskevat koulumaailman henkilösuhteet, joiden välisistä kiusaamissuhteista löytyy tutkimustietoa.

Kartoitetun materiaalin pohjalta tällaisia ns. perussuhteita löytyy viisi: oppilas-oppilas (koulukiusaaminen), opettaja-työtoveri (työpaikkakiusaaminen), oppilas-opettaja (oppilas opettajan kiusaajana), opettaja-oppilas (opettaja oppilaan kiusaajana) ja huoltaja-opettaja (huoltaja/muut opettajan kiusaajana).

Tarkasteltujen tutkimusten perusteella voidaan todeta, että opettajalla on tärkeä rooli oppilaitoksen kiusaamisenvastaisessa työssä, sillä hänellä on oppilaitoksen jäseniin ja sen sidosryhmiin henkilösuhde. Työn henkilösuhteiden kautta opettaja voi ruohonjuuritasolla vaikuttaa läpileikkaavasti koko yhteisöön.

Opettajien kokemus työnkuorma on tilastojen valossa viime vuosina kasvanut ja kiusaaminen on yksi tätä lisäävä tekijä. Kiusaamisen ristiaallokossa navigoiva opettaja antaa aihetta lisätutkimukseen, jotta opetusala saisi tärkeää tietoa opettajien jaksamiseen ja kiusaamisenvastaiseen työhön.

ASIASANAT:

kiusaaminen, koulukiusaaminen, työpaikkakiusaaminen, vertaisrajat ylittävä kiusaaminen, opettaja, oppilas, opiskelija

BACHELOR'S / MASTER'S THESIS | ABSTRACT

TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Performing arts, circus

2022 | 43 pages

Heidi Aho

TEACHER IN THE CROSS-WAVE OF BULLYING

Bullying relationships in teaching

The aim of this thesis is to use a literature review to examine how bullying in educational settings affects teachers. The focus is on teachers' relationships in the school world which have research data about bullying relationships.

Based on the mapped material so-called five basic relationships were found: pupil-pupil (school bullying), teacher-colleague (workplace bullying), pupil-teacher (pupil bullying teacher), teacher-pupil (teacher bullying pupil) and guardian-teacher (guardian/other bullying teacher).

Based on the research examined, it can be concluded that the teacher plays an important role in the anti-bullying work of the educational institution, as they have a personal relationship with the members of the educational institution and its stakeholders. Through work relationships, the teacher has a cross-cutting impact to the entire educational institution at the grassroots level.

According to statistics, the workload experienced by teachers has increased in recent years, and bullying is one of the factors contributing to this. A teacher navigating in the cross-wave of bullying gives cause for further research so that the education sector can gain important information for teachers to cope and work against bullying.

KEYWORDS:

bullying, school, teacher, pupil, student, workplace bullying, bullying guardian

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO.....	5
2 OPETTAJA KOHTAA KIUSAAMISTA.....	7
2.1 Kiusaamisen määritelmä.....	7
2.2 Henkilösuhteet.....	7
2.3 Kiusaamiskokemus tilastojen valossa.....	8
2.4 Kiusaaminen lainsäädännön näkökulmasta.....	10
3 OPETTAJAN TYÖSSÄ KOHTAAMAT KIUSAAMISSUHTEET.....	12
3.1 Koulukiusaaminen.....	12
3.2 Työpaikkakiusaaminen.....	17
3.3 Oppilaiden kiusaama opettaja.....	23
3.4 Opettaja oppilaan kiusaajana.....	27
3.5 Huoltaja opettajan kiusaajana.....	31
4 LOPUKSI.....	34
LÄHTEET.....	41

1 JOHDANTO

Suomalainen koulutusjärjestelmä on pitkälle kehittynyt ja se on komeillut usein kansainvälisten mittareiden kärkipaikoilla. Opettajien ja opetusalan ammattilaisten työtä arvostetaan yhteiskunnassamme ja osaamista on viety menestyksekkäästi myös ulkomaille. Opetusalan Ammattijärjestön OAJ:n helmikuussa 2022 teettämän viikottaisen Fiilismittari-kyselyn mukaan 80 % opettajista koki työnsä merkitykselliseksi. Vaikka työtä arvostetaan, se ei kuitenkaan yksin riitä korvaamaan työn kuormittavuutta. Työhyvinvointia kartoittavan Fiilismittarin mukaan toukokuussa 2022 lähes 90 % vastanneista opettajista ja opetusalan ammatilaisista kertoi, ettei pysty palautumaan lainkaan työpäivän aikaan. Kuormittavia tekijöitä on yksinkertaisesti liikaa. Tässä opinnäytetyössä tarkastellaan yhtä opettajia kuormittavaa ilmiötä, kiusaamista. (Murto 2022.)

Tämän opinnäytetyön tavoite on kirjallisuuskatsauksen avulla tarkastella, kuinka oppilaitoksissa ilmenevä kiusaaminen koskettaa opettajia. Huomion kohteena ovat opettajaa koskevat koulumaailman henkilösuhteet, joiden välisistä kiusaamissuhteista löytyy tutkimustietoa. Kartoitetun materiaalin pohjalta tällaisia ns. perussuhteita löytyy viisi: oppilas-oppilas (koulukiusaaminen), opettaja-työtoveri (työpaikkakiusaaminen), oppilas-opettaja (oppilas opettajan kiusaajana), opettaja-oppilas (opettaja oppilaan kiusaajana) ja huoltaja-opettaja (huoltaja opettajan kiusaajana).

Kiusaamista on tutkittu varsin runsaasti eri tieteenaloilla. Valtaosa koulua koskevasta kiusaamistutkimuksesta käsittelee koulukiusaamista. Se määritellään tavallisesti oppilaiden väliseksi kiusaamiseksi. Tätä määritelmää käytetään tässäkin opinnäytetyössä. Myös työpaikkakiusaamista on tutkittu runsaasti, ja se ilmenee opetuslalla varsin samankaltaisesti kuin työpaikoilla ylipäätään. Tässä opinnäytetyössä työpaikkakiusaamista tarkastellaan opettajista ja koulun erityispiirteistä saatujen tutkimustietojen valossa. Koulu- ja työpaikkakiusaaminen ilmenevät kouluinstituutiossa samantasoisissa asemissa olevien osapuolten kesken, mutta kiusaamista tapahtuu myös eritasoisissa asemissa olevien välillä. Tällainen kiusaamissuhde on ns. vertaisrajat ylittävä.

Vertaisrajat ylittävää koulua koskettavaa kiusaamista on tutkittu varsin vähän, mutta se on lisääntynyt viime vuosina. Tällaisista kiusaamissuhteista tyypillisimpiä ovat opettajaan kiusaava oppilas, oppilastaan kiusaava opettaja ja huoltajan kiusaama opettaja. Nämä kiusaamissuhteet valikoituivat myös tähän opinnäytetyöhön, sillä muista opettajaa koskevista vertaisrajat ylittävistä kiusaamissuhteista ei juurikaan löydy tutkittua tietoa. (Vuorela 2015.)

Opinnäytetyön aihe valikoitui omasta kiinnostuksestani vaikuttaa paremmin opetustyössäni kohtaamaan kiusaamiseen. Olen työskennellyt viimeiset 14 vuotta ammattikorkeakoulussa taidealan tuntiopettajana ja toiminut vierailevana opettajana lukuisilla muilla tahoilla. Ennen tätä uraa tein kahdeksan vuoden aikajänteellä myös runsaasti alakoulun luokanopettajan sijaisuuksia. Usein olen joutunut pohtimaan, kuinka voin ratkaista oppilaitoksessa kohtaamani hankalan ihmissuhdetilanteen, kenen puoleen kääntyä ja toiminko oikein. Kiusaamistapaukset ovat aina haastavia, ja tarkoitukseni on tämän opinnäytetyön kautta etsiä ja jäsentää tutkittua tietoa opettajan avuksi näihin tilanteisiin.

2 OPETTAJA KOHTAA KIUSAAMISTA

2.1 Kiusaamisen määritelmä

Kiusaamista on tieteellisesti tutkittu runsaasti erityisesti kasvatustieteen, psykologian ja viime vuosina myös puheviestinnän alalla. Ilmiölle on lukuisia, joskin hyvin samankaltaisia ja toisiaan täydentäviä määritelmiä. Kiusaaminen tarkoittaa koulu- ja työyhteisöissä tavallisesti fyysistä ja psyykkistä väkivaltaa. (Kauppi 2011, 45.) Tyypillistä kiusaamisen tieteelliset kriteerit täyttävää toimintaa on tahallinen ja jatkuva häirintä, joka aiheuttaa epätasapainon kiusaajan ja kiusatun valtasuhteessa (Kauppi & Pörhölä 2010, 132).

Kiusaaminen voidaan nähdä pohjimmiltaan viestinnällisenä ilmiönä, jolla on aggressiivinen luonne. Osapuolten viestinnälle antamat merkitykset ja tulkinnat vaikuttavat aina osaltaan kiusaamiskokemukseen. Kiusaamisen jatkuvuuden yleensä määrittää olosuhde (esim. koulu), jonka ylläpitää kiusaajan ja kiusatun epäeettistä vuorovaikutussuhdetta. (Kauppi 2015, 14–15.)

2.2 Henkilösuhteet

Kiusaaminen koskettaa opettajia työn henkilösuhteiden kautta. Tunnetuimpana kiusaamisen muotona koulumaailmasta nousee koulukiusaaminen, jolla tavallisesti tarkoitetaan oppilaiden välistä kiusaamissuhdetta. Koulukiusaamisen ennaltaehkäiseminen, kitkeminen ja jälkihuolto kuuluvat perustavanlaatuisesti opettajan työnkuvaan kaikilla opintoasteilla, mutta erityisesti se korostuu peruskoulussa ja varhaiskasvatuksessa. (Kauppi 2015, 11.)

Työpaikkakiusaaminen koskettaa myös opettajia ja se johtuu tavallisesti työyhteisön sisäisistä ristiriidoista. Opettajien ja koulun ensisijainen huomio on koulukiusaamisessa, mutta samaan aikaan koulun henkilökunnan jäsenet saattavat kiusata toinen toisiaan. (Lipponen 2008, 5.) Koulu- ja työpaikkakiusaaminen tapahtuvat samantasoissa asemissa olevien henkilöiden kesken. Koulukiusaaminen tapahtuu oppilaiden välisessä

suhteessa, johon opettajalla on työnsä puolesta velvollisuus vaikuttaa. Työpaikkakiusaamisessa opettaja on puolestaan suhteen toinen osapuoli. (Vuorela 2015.)

Opettaja kohtaa työssään myös ns. vertaisrajat ylittävää kiusaamista. Tässä kiusaamissuhteessa kiusaaminen tapahtuu yli oman vertaisryhmän. Vertaisrajat ylittävässä kiusaamisessa on koulumaailmassa aina opettaja suhteen toisena osapuolena. Koulumaailmassa vertaisrajat ylittävän kiusaamisen muodot ovat oppilas opettajan, opettaja oppilaan ja huoltaja opettajan kiusaajana. Oppilaiden opettajaan kohtaan kohdistuva häirintä on viime vuosina hitaasti kasvanut ja sitä on myös tutkittu enenevässä määrin (mm. Golnick & Ilves 2021, 18-19). Tarinoista ja kirjallisuudesta tuttu asetelma, jossa opettaja toimii oppilaan kiusaajana on tieteessä varsin vähän tutkittu ja jopa vaiettu aihe. Tämän kiusaamissuhteen laajempi tutkiminen helpottaisi siihen puuttumista ja esille nostamista. (Inkeroinen 2016, 2.) Koulun ulkopuolelta kohdistuu opettajia kohtaan myös kiusaamista, mutta myös huoltajat voivat kokea kiusaamista opettajan tai koulun taholta. Tavallisimmin häirintää aiheuttavat kuitenkin oppilaiden huoltajat. Mm. verkkokiusaaminen Wilma-viesteillä ja asiattomat puhelut tuovat esiin tätä kiusaamissuhdetta (Rytkönen & Viljakainen 2016, 2). Opettajan huoltajiin kohdistamasta kiusaamisesta ei ole tutkimuksellisesti juuri näyttöä, joten tämän suhteen tarkastelu on rajattu pois tästä opinnäytetyöstä. (Kauppi 2011, 53.) Opettaja voi työssään joutua huoltajien lisäksi myös muuhun koulun ulkopuoliseen kiusaamissuhteeseen esim. opetusviraston kanssa. Myös tälle ilmiölle on varsin niukasti tutkimuksellista näyttöä, joten tätä taustaa vasten tämänkin suhteen käsittely on rajattu pois tästä opinnäytetyöstä. (Kauppi 2015, 13.)

2.3 Kiusaamiskokemus tilastojen valossa

Valtaosa opettajiin kohdistuvasta kiusaamisesta on luonteeltaan henkistä väkivaltaa. Tutkimusten mukaan opetusalan työtehtävissä ei ole fyysisiä väkivaltakokemuksia keskimääräistä enempää. (Työväkivallan riskiammatit

1/2010, 7.) Opettajien työssään kokema fyysinen väkivalta tai sen uhka on Opetusalan Ammattijärjestön OAJ:n vuoden 2021 Työolobarometrin mukaan kuitenkin viime vuosina hiljalleen lisääntynyt (mm. 2019–2021 nousua 3 %). Eniten kasvua on tapahtunut varhaiskasvatuksessa (39 % opettajista koki väkivaltaa) ja peruskoulussa (17 % opettajista koki väkivaltaa), joissa väkivallan aiheuttajina ovat valtaosin lapset ja oppilaat. Ammatillisessa koulutuksessa, lukiossa, ammattikorkeakoulussa ja yliopistossa opetushenkilökunnan kokema väkivalta on vähäistä (0–4 %). Tilastollisesti väkivallan kokemuksia on noin joka kymmenennellä (13 %) opetusallalla työskentelevällä. Poikkeuksena tästä väkivaltakokemukset korostuvat kuitenkin erityisopettajan työssä. Myös varhaiskasvatuksessa opettajien kokema väkivalta on selkeästi muita suurempaa. (Golnick & Ilves 2021, 6, 18–23.) Opetusalan töitä ei kuitenkaan luokitella väkivallan riskiammatteihin, vaikka työn henkinen kuorma voi pahimmillaan johtaa työkyvyn menettämiseen. (Työväkivallan riskiammatit 1/2010, 7.)

OAJ:n vuoden 2021 Työolobarometrin mukaan henkistä väkivaltaa toistuvasti kokeneita opettajia on noin kolmannes (30 %). Tutkimusten mukaan opettajan sukupuolella ja iällä ei ole suurta vaikutusta kiusaamiskokemuksiin, mutta naisilla näitä on hieman enemmän (30 %) kuin miehillä (27 %), ja eläkeikää lähellä olevien opettajien kokemukset (22 %) ovat keskimäärin muita alhaisempia. Peruskoulun opettajien keskuudessa kiusaamista koetaan eniten (37 %) ja toiseksi eniten varhaiskasvatuksen piirissä (32 %). Epäasiallisen kohtelun kokemus opettajien keskuudessa vähenee ammatillisessa koulutuksessa (30 %), ammattikorkeakoulussa (23 %) ja yliopistossa (20 %). Vähiten häiritä kokevat lukion opettajat (19 %). Kiusaamista kokee noin joka kymmenes opettaja oppilaiden (13 %), huoltajien (9 %) ja/tai työtovereiden (10 %) taholta. Prosentuaalisesti näissä kiusaamiskokemukset ovat hieman lisääntyneet viime vuosina (2019–2021 nousua 2 %:sta 5 %:iin). Esihenkilön taholta koettu kiusaaminen (9 %) on tilastollisesti pysynyt samana tai hieman vähentynyt viime vuosina (2017–2021 laskua 0-1 %). Johdon taholta koettu epäasiallinen käytös (4 %) on vähäistä ja pysynyt viime vuosina lähes samana (2017–2021 muutos ±0–1 %). Opetusallalla työskentelevistä eniten henkistä

väkivaltaa työssään kohtaavat erityisopettajat, varhaiskasvatuksen opettajat ja esihenkilöstö. (Golnick & Ilves 2021, 18–23.)

Tässä opinnäytetyössä keskitytään opettajan työssään kokemiin kiusaamissuhteisiin pääosin henkisen väkivallan näkökulmasta, jota opettajan arjessa kohtaama kiusaaminen pääasiassa on. Kiusaamisen määritelmät vaihtelevat tutkimuksissa, julkaisuissa ja kirjallisuudessa, eikä niitä voi yksiselitteisesti aina jaotella kahteen luokkaan, henkiseksi tai fyysiseksi, vaan niissä voi sekoittua molempia.

2.4 Kiusaaminen lainsäädännön näkökulmasta

Laissa ei käytetä termiä ”kiusaaminen”, vaan sen juridinen vakavuus määritellään joko rikokseksi tai häirinnäksi. Rikoksen määritelmät täyttävä kiusaaminen on rikoslain mukaan rangaistavaa (Rikoslaki 19.12.1889/37). Työturvallisuuslaissa on kirjattu työntekijän häirintää koskeva pykälä, jonka mukaan kiusaamista koskevaa käytäntöä tulee soveltaa työpaikalla. Tämä lainkohta määrittää seuraavasti:

Jos työssä esiintyy työntekijään kohdistuvaa hänen terveydelleen haittaa tai vaaraa aiheuttavaa häirintää tai muuta epäasiallista kohtelua, työnantajan on asiasta tiedon saatuaan käytettävissään olevien keinoin ryhdyttävä toimiin epäkohdan poistamiseksi (Työturvallisuuslaki 23.8.2002/738, § 28).

Häirinnän sekä epäasiallisen kohtelun kitkeminen ei lain mukaan ole kuitenkaan vain työnantajan vastuulla, vaikka se sitä Suomen hallituksen lakikohtaa koskevan esityksen mukaan ensisijaisesti onkin (Sortti 2019, 21).

Työturvallisuuslaki velvoittaa kaikkia työyhteisön jäseniä toimimaan näitä ilmiöitä vastaan seuraavan säännöksen mukaan:

Työntekijän on työpaikalla vältettävä sellaista muihin työntekijöihin kohdistuvaa häirintää ja muuta epäasiallista kohtelua, joka aiheuttaa

heidän turvallisuudelleen tai terveydelleen haittaa (Työturvallisuuslaki: 23.8.2002/738, § 18).

Suurin osa opettajan työssään kohtaamasta kiusaamisesta tapahtuu kuitenkin henkilösuhteessa, jossa vähintään toinen osapuoli on alaikäinen (Golnick & Ilves 2021, 18). Kiusaamisen vakavuus ei myöskään valtaosassa tapauksista täytä lain määritelmiä rangaistavasta teosta, vaan toimintaan on puututtava muin keinoin. Lain mukaan rikosoikeudellinen vastuu astuu voimaan 15 ikävuoden kohdalla. Alaikäisiä rikoksentekijöitä tuomitaan kuitenkin tavallisesti lievennetyltä asteikolta. Myös alle 15-vuotias voi tehdä lain mukaan rikoksen, mutta tällöin hän ei kuitenkaan ole toiminnastaan oikeudellisesti vastuussa. (Rikoslaki 19.12.1889/37.) Vahingonkorvausvelvollisuus koskettaa kuitenkin myös alle 15-vuotiaana tehtyjä rikoksia (Vahingonkorvauslaki: 31.5.1974/412, § 2). Ala-ikäisiin rikoksentekijöihin voidaan myös kohdistaa lastensuojelullisia toimenpiteitä. Poliisi tekee kaikista alle 15-vuotiaiden tekemistä rikoksista lastensuojeluilmoituksen sekä on yhteydessä lapsen huoltajiin (Poliisi 2022). Suomen laissa on määritelty myös 16 vuoden suojaikäraja. Suojaikäraja kieltää seksuaalisen toiminnan alle 16-vuotiaiden kanssa. Tämä ei kosketa nuoria, jotka ovat iältään ja kehitykseltään vertaissuhteessa. Suojaikäraja on korkeampi, 18 vuotta, jos kyseessä on auktoriteettisuhde (esim. opettaja tai valmentaja). (Nuorten Exit 2022)

3 OPETTAJAN TYÖSSÄ KOHTAAMAT KIUSAAMISSUHTEET

3.1 Koulukiusaaminen

Koulukiusaaminen on laajasti tutkittu aihe. Tyypillisesti se määritellään, kuten tässäkin opinnäytetyössä, oppilaiden väliseksi kiusaamissuhteeksi. Opettajan työssään kohtaamista kiusaamissuhteista juuri koulukiusaamista on tutkittu ylivoimaisesti eniten. Tieteellinen kiinnostus sitä kohtaan heräsi varsinaisesti 1960- ja 1970-lukujen taitteessa. Tutkimusten tyypillinen tavoite on saattaa tietoa koulukiusaamisesta, jotta sen negativisiin ilmiöihin pystyttäisiin paremmin vaikuttamaan. Tänä päivänä koulukiusaaminen on vakiintunut osa monen yliopiston tieteellistä tutkimusta niin Suomessa kuin kansainvälisesti. (Hassinen 2003, 10–11.)

Suomalaisessa peruskoulussa koulukiusaamisen kohteeksi joutuu noin joka kymmenes lapsi (MLL 2011). Tilastollisesti luku on ollut viime vuosina laskussa, johon katsotaan edesauttaneen eri kiusaamisenvastaiset tukitoimet (Alalahti, Ekhdal, Heikkinen & Pesonen 2020, 9). Uhrin lisäksi kiusaaminen koskettaa epäsuorasti kuitenkin myös kiusattujen koulutovereita, koulun henkilökuntaa ja lasten läheisiä. Kiusaamista sivusta katsovat lapset voivat pelätä itse joutuvansa kiusaamisen kohteeksi tai muutoin osalliseksi kiusaamiseen.

Kiusaaminen koskettaa aina oleellisesti myös kiusaajaa. (MLL 2011)

Koulumaailmassa koulukiusaamista kohtaa käytännössä jokainen jossain vaiheessa, vaikka sen kohteeksi ei itse koskaan joutuisi. Se on ilmiönä hyvin yleinen ja yhtä vanha kuin koulu itsekkin (Hassinen 2003, 6).

Korkeakoulussa ja yliopistossa kiusaamisen kohteeksi joutuu keskimäärin joka viides opiskelija (Mannila 2021; Saarinen 2016, 52). Kiusaaminen on hieman yleisempää ammattikorkeakoulussa kuin yliopistossa. Korkeakoulukiusaamista on tutkittu niin Suomessa kuin kansainvälisestikin verrattain vähän. Ilmiö on noussut pinnalle vasta viime vuosina. Korkeakoulukiusaamisen piirteistä on

saatu kuitenkin tutkimuksellista näyttöä. Kiusaaminen korkeakoulussa on näiden valossa hyvin samankaltaista kuin koulukiusaaminen ylipäätään (Saarinen 2016, 14). Tyypillisesti sen luonne on suoraa sanallista kiusaamista tai epäsuoraa julkista häirintää. Kiusaaminen liittyy tavallisesti opiskelutilanteisiin tai sosiaaliseen kanssakäymiseen. Uhreista noin puolet ovat joutuneet koulukiusatuiksi jo peruskoulussa. Korkeakoulukiusaaja on vastaavasti kiusannut tyypillisesti jo aikaisemmassa kouluhistoriassaan. Pitkään jatkunut rooli kiusaajana näyttää kulkeutuvan kiusaajan mukana kouluasteelta toiselle ja mahdollisesti myöhemmin työelämään. Korkeakoulukiusaaja on tyypillisesti sosiaalisesti taitava ja hän käyttää tätä osaamistaan myös kiusaamiseen. Kiusaajan toiminta voi olla hyvinkin häikäilemätöntä ja manipuloivaa pelaamista, jossa hän hyväksikäyttää toisia ihmisiä sekä kiusattua omien tarkoitusperiensä saavuttamiseksi. Toisen henkilön valjastaminen likaisen työn tekijöiksi on yksi esimerkki tällaisesta. Kiusaaja voi täten itse katsella tapahtumia sivusta, jopa esittää huolensa tapahtuneesta ja antaa vilpillistä tukea kiusaamisen kohteelle. Korkeakoulukiusaaja dominoi tyypillisesti valtapeliensä kautta, kun taas kiusattu alistuu ja kärsii. (Mannila 2021.)

Koulukiusaamisen määritelmiä on lukuisia. Ne ovat keskenään kuitenkin varsin samankaltaisia, vaikka niiden tutkimuksellinen näkökulma vaihtelisi. Tyypillisesti koulukiusaamisen kuvataan olevan toiseen oppilaaseen kohdistuvaa, joko yhden tai useamman henkilön aiheuttamaa, jatkuvaa fyysistä, psyykkistä tai sosiaalista häirintää sekä omanedun tavoittelua kiusatun kustannuksella. (Hassinen 2003, 15–16.) Kertaluonteinen välienselvittely, nahistelu tai riita oman vertaisryhmän (oppilas-oppilas) sisällä kuuluu normaaliin sosiaaliseen elämään, eikä tällaista luokitella kiusaamiseksi. Koulukiusaaminen sen sijaan on systemaattista vihamielistä toimintaa, jossa kiusaaja pyrkii toiminnallaan saamaan suuremman valta-aseman suhteessa uhriin. (MLL 2021)

Koulukiusaamisen muotoja on useita. Ne voidaan jaotella esim. suoraksi- ja epäsuoraksi kiusaamiseksi. Suora koulukiusaaminen tapahtuu kasvotusten kiusaajan ja kiusatun välillä esim. nimitelällä, uhkailemalla tai tönimällä. Epäsuoraa koulukiusaamista on tyypillisesti juorujen levittäminen ja ryhmästä

eristäminen. Koulukiusaaminen voidaan luokitella myös henkiseen, fyysiseen, sosiaaliseen ja hiljaiseen kiusaamiseen. Henkinen kiusaaminen on sanallista tai sanatonta (esim. eleet ja ilmeet) kiusaamista. Fyysinen koulukiusaaminen ilmenee mm. lyömisenä, potkimisena ja kiusatun itsemääräämisoikeuden (esim. oppilaitosalueella liikkumisen) estämisenä (Hassinen 2003, 18). Sosiaalisessa koulukiusaamisessa kiusaaja pyrkii vaikuttamaan uhrin ihmissuhteisiin ja asemaan koulu yhteisössä. Nettikiusaaminen sosiaalisessa mediassa on lisännyt tämän kiusaamismuodon mahdollisuuksia runsaasti viime vuosina (Jalkanen & Salonen 2021, 14.) Hiljaista koulukiusaamista on haasteellista havaita. Tällaista kiusaamista voi olla esim. kommunikaation ja kohtaamisen välttely. (Alalahti ym. 2020, 11.)

Koulukiusaamista voidaan tarkastella myös yksilö- tai ryhmäpsykologisista näkökulmista. Yksilöpsykologisessa tutkimuksessa huomio on oppilaassa, tavallisesti joko kiusaajassa tai kiusatussa. Näissä tarkastellaan mm. yksilön omaa minäkuvaa, kokemusta ja suhdetta koulumaailmaan. Kouluinstituutio edellyttää oppilaalta yksityisminästä eroavaa koulun arvomaailmaan sopivaa oppilaan roolia, ja tämän sisäisen suhteen ristiriidat voivat aiheuttaa ongelmia oppilaan kouluun liittyvissä ihmissuhteissa. Yksilöpsykologinen näkökulma on kiinnostunut, mitkä yksilölliset seikat aiheuttavat kitkaa yksilön koulusuhteeseen siten, että niistä seuraa koulukiusaamista. Ryhmäpsykologinen tutkimus kiinnittää sen sijaan huomiota siihen, mitä kiusaamistilanteessa tapahtuu ryhmätasolla. Tämä tutkimussuunta on tyypillisesti kiinnostunut mm. ryhmädynamiikasta, -normeista, -mekanismeista, -ilmiöistä, -prosesseista, -konteksteista ja -väkivallasta. Varhaiskasvatusikäiset lapset eivät vielä oivalla tapahtuuko kiusaaminen yksilö- vai ryhmätasolla, mutta koululainen alkaa eroja jo ymmärtää. Sosiaalisten ryhmien roolit syntyvät lapsilla varhain, noin 8–10 vuoden iässä. Kiusaamiseen liittyviä rooleja ovat kiusatun ja kiusaajan lisäksi kiusaajan apuri, kannustaja, kiusatun puolustaja ja hiljainen hyväksyjä (Alalahti ym. 2020, 10). Kiusaamisen rooleihin joutumista pitäisi tehokkaasti jo alkuvaiheessa ehkäistä, sillä ne ovat varsin pysyviä, ja usein henkilöt omaksuvat roolit loppuelämäkseen. Roolien leima ylläpitää osaltaa

kiusaamiskierrettä, sillä vaikka kiusaamista ei tapahtuisi, ryhmä mieltää henkilöt näiden mukaan. (Hassinen 2003, 20–24.)

Koulukiusaaja on tutkimusten mukaan tyypillisesti provokatiivinen, agressiivinen ja epäempaattinen henkilö, jolla on tarve vahvistaa asemaansa ryhmässä. Hänen toimintansa on usein laskelmoivaa ja sosiaalisesti tarkkanäköistä. Kiusaaja pystyy tavallisesti muokkaamaan käytöstään parhaaksi katsomalla tavalla. Kooltaan hän on usein uhriaan suurempi ja vahvempi, ja hänellä on myös ryhmässä korkea asema. Kiusaaja on tyypillisesti joukon johtaja, jonka jäseniä hän tarkoituksenmukaisesti vetää mukaan kiusaamiseen. (Haarnio & Hänninen 2019, 15–16.) Toiminnalleen kiusaaja pyrkii usein etsimään valheellista oikeutusta, jolla hän perustelee muille kiusaamistaan (Hassinen 2003, 57). Kiusaajan perhetausta on tyypillisesti emotionaalisesti ongelmallinen. Vanhemmilla voi olla vaikeuksia asettaa lapselleen rajoja ja antaa turvallista kodin mallia. Väkivaltainen käytösmalli on usein peritty kotoa, ja kiusaaja käyttää sitä omien tavoitteidensa saavuttamiseksi myös kodin ulkopuolella. Sukupuolen vaikutus näkyy myös koulukiusaajissa. Pojat ovat tyttöjä useammin sekä koulukiusaajia että -kiusattuja, ja he myös kiusaavat tyttöjä eniten. Kiusaavan tytön uhri on tyypillisesti toinen tyttö. (Hassinen 2003, 33, 52–54; Alalahti ym. 2020, 13.)

Koulukiusattujen profiileissa on tutkimusnäytön valossa runsaasti samankaltaisuuksia. Kiusaamiselle altistavia ominaisuuksia ovat mm. fyysinen, psyykinen tai sosiaalinen poikkeavuus. Kiusattu koetaan tyypillisesti erilaiseksi kiusaajaa ärsyttävällä tavalla. Tällaisesta tavallisia esimerkkejä ovat mm. pieni koko, herkkä luonne ja etninen tausta. Myös ryhmään tuleva uusi oppilas on alttiissa asemassa joutua kiusatuksi. (Haarnio & Hänninen 2019, 14.) Uhri on usein ns. helppo kohde, jota kiusaaja pystyy ylivoimastaan käsin turvallisesti kiusaamaan. Koulukiusatun minäkäsitys on tyypillisesti myös kielteinen ja hän kokee ahdistusta. Kiusatuilla, erityisesti pojilla, on usein taustalla ylisuojeleva huoltaja, joka on tyypillisesti äiti. Tutkimusten valossa kiusaamiselle altistavat piirteet voivat olla myös seurausta kiusaamisesta. Esimerkiksi hiljainen oppilas voi muuttua kiusaamisen myötä entistä hiljaisemmaksi. Kiusatuksi joutuminen

lisää tyypillisesti myös kodin huolta lapsesta, mikä osaltaan ruokkii vanhempien ylihuolehtimista. Kiusaamisesta syntyy usein noidankehä, jossa alakynteen joutunut kiusattu alistuu, ja on entistä helpompi kohde kiusaajille. Alistumisen sijaan kiusattu voi myös provosoitua ja nousta kiusaajaan vastaan. Tällainen provosoituva uhri on tyypillisesti oppilaiden vieroksuma oppilas, joka koetaan opettajienkin kesken haastavana. Hän on äkkipikainen, kokee itseensä kohdistuvat uhat hyökkäävästi ja voi myös itse toimia kiusaajana. Tieteellisessä tutkimuksessa tällaisesta henkilöstä käytetään usein termiä kiusaaja-uhri. (Hassinen 2003, 44–47, 58.)

Laki määrittää koulukiusaamisvapaasta kouluympäristöstä mm. seuraavasti:

Opetukseen osallistuvalla on oikeus turvalliseen opiskeluympäristöön. (Perusopetuslaki: 21.8.1998/628, § 29.)

Oppilaan on suoritettava tehtävänsä tunnollisesti ja käyttäytyttävä asiallisesti. Oppilaan on käyttäytyttävä muita kiusaamatta ja syrjimättä sekä toimittava siten, ettei hän vaaranna muiden oppilaiden, kouluyhteisön tai opiskeluympäristön turvallisuutta tai terveyttä. (Perusopetuslaki: 21.8.1998/628, § 35.)

Laki velvoittaa koulua ja oppilaita toimimaan kiusaamista ehkäisevällä tavalla. Kouluympäristön lisäksi alaikäisten oppilaiden kohdalla avainasemassa tässä on myös koulun ja kodin yhteistyö. Arvomaailmojen ja toimintatapojen yhteensopivuudet edesauttavat kiusaamisen ehkäisyssä. Opettajan rooli havaita ja puuttua koulukiusaamiseen on ensisijaista. Hänellä on työnsä puolesta velvollisuus viedä asia eteenpäin oppilaitoksessa, jos hänen omat keinonsa eivät riitä, ja olla yhteydessä kiusaamisen osapuolten huoltajiin. (Rössi 2018, 77–83.) Ala-ikäisten kohdalla kiusaamisen hoidossa kodin ja koulun hyvää yhteistyötä pidetään myös vanhempien keskuudessa tärkeänä ja se koetaan keskimäärin hyvänä (Heikkilä 2010, 57).

Toimivia keinoja koulukiusaamisen vähentämiseksi on tutkimuksissa havaittu runsaasti. Kiusaamisen vastaiset julistukset (esim. koulurauhanjulistus), palvelut (esim. Mannerheimin Lastensuojeluliiton lasten ja nuorten puhelin) ja hankkeet

(esim. KiVa Koulu® -ohjelma) pyrkivät osaltaan vähentämään kiusaamista, ja näiden toimivuudesta on myös tutkimuksellista näyttöä. Koulutasolla on tärkeää luoda mm. oppimisympäristö, jossa on turvallinen ilmapiiri, selkeät rajat ja johdonmukainen puuttuminen epäasialliseen käytökseen. Kiusaamisen vastainen kasvatustyö läpileikkaavasti koulun arkikäytännöissä näyttää vähentävän koulukiusaamista. Opettajalla on suuri vastuu ruohonjuuritason opetustyössä tämän järjestämisestä ja toteuttamisesta. (Alalahti ym. 2020, 15–22.)

Opettajan keinoja ehkäistä koulukiusaamista ovat esim. havainnoida oppilaita ja tunnistaa kiusaamisen merkkejä heidän toiminnastaan. Kiusaamisesta viestittävät mm. huono ilmapiiri ja rauhattomuus. Kiusaamisen huomaaminen voi olla haasteellista, koska oppilaat usein pyrkivät kätkemään sen koulun henkilökunnalta. Opettajan on mahdollista puuttua kiusaamiseen tyypillisesti yksilö- ja ryhmätasolla. Kahdenkeskiset keskustelut ja koko luokan luokkakokoukset ovat näistä tyypiesimerkkejä. Opettajan ja luokan yhdessä laatimat säännöt ovat myös hyväksi todettu tapa ehkäistä koulukiusaamista. Opettajan ja oppilaiden välinen luottamuksellinen vuorovaikutus edesauttaa tutkimusten valossa kiusaamistilanteiden selvittämisessä. Opettajan merkitys myönteisen ja reilun roolimallin antajana on myös suuri. Tutkimuksissa on myös havaittu, että opettajan erilaiset sosiaalistavat keinot, mm. istumajärjestys ja ryhmätyöt, vähentävät kiusaamista. On myös tutkimuksellista näyttöä, että syyllistävän rankaisun sijaan, on tehokkaampaa tarjota kiusaajalle toivottua käytösmallia. (Haarnio & Hänninen 2019, 23–27.)

3.2 Työpaikkakiusaaminen

Työpaikkakiusaamista on tieteellisesti tutkittu 1980-luvulta asti, eikä sen ajankohtaisuus ole valitettavasti poistunut. Työpaikkakiusaaminen on yksi kiusaamistutkimuksen suunnista, jonka keskeisiä näkökulmia ovat työelämän tuomat erityispiirteet kiusaamisilmiössä. Suomessa työpaikkakiusaaminen on

ollut 2000-luvulta lähtien tilastollisesti korkeampaa kuin Euroopassa keskimäärin. Maiden välisten erojen on arvioitu johtuvan ilmiöön liittyvän tiedon ja tunnistamisen eroista, mutta myös todellisesta työpaikkakiusaamisesta. (Rinne 2021, 1.)

Tutkimusten mukaan työpaikkakiusaaminen on pääosin henkistä väkivaltaa ja tämä koskee myös opetusalaan. Fyysistä väkivaltaa on koulumaailmassa vähän, ja se kohdistuu opettajiin tilastollisesti vain oppilaiden suunnalta. Koulun henkilökunnan välinen fyysinen väkivalta on Suomessa marginaalista. (Golnick & Ilves 2021.)

Työpaikkakiusaamistutkimuksessa on runsaasti erilaisia määritelmiä ilmiön henkisuhteille. Tässä opinnäytetyössä työpaikkakiusaamisen henkisuhteiksi on rajattu ensisijaisesti opetushenkilökunnan jäsenten väliset suhteet. Opettajien suhdetta toisiinsa pidetään tutkimuksissa lähtökohtaisesti tasavertaisina, vaikka se sitä käytännössä ei työpaikan hierarkiassa olisikaan. Myös opettaja ja esihenkilö voidaan lukea kuuluvaksi työpaikalla samaan vertaisryhmään, vaikka esihenkilöllä olisikin korkeampi asema. Tasavertaisuuden määrittäjiä tässä yhteydessä ovat koulun henkilökunnan esim. samankaltainen koulutus, asema ja työtehtävä. (Kauppi 2015, 12.)

Työpaikkakiusaaminen opetuslalla pitää monilta osin sisällään samankaltaisia ilmiöitä, kuin työpaikoilla ylipäätään. Opettajien kollegojen taholta kokeman työpaikkakiusaamisen erityispiirteet ovat tässä opinnäytetyön luvussa erityisen tarkastelun kohteena. Työpaikkakiusaamisella tarkoitetaan tässä yhteydessä opetushenkilökunnan kokemaa kiusaamista omalta vertaisryhmältään.

Tilastojen ja tutkimusten valossa opettajien kokema työpaikkakiusaaminen on varsin vähäistä. Työhyvinvoinnin kannalta kiusaamisen kerrannaisvaikutukset voivat kuitenkin koskettaa laajasti niin kiusattua, kiusajaa, työuhteisöä kuin koko organisaatiota. Lisäksi se voi vaikuttaa kiusatun opettajan jaksamiseen ja siten hänen opetusryhmiinsä sekä koulun yleiseen ilmapiiriin. Kiusaamiskokemus voi myös pitkäksi aikaa alentaa opettajan työhyvinvointia ja leimata negatiivisesti koko työuhteisöä. Tärkeää on myös saada ymmärrystä, että ilmiö on

työyhteisön sisällä todellinen ja sitä koetaan monen opettajan arjessa. (Isotalo 2006, 55.)

Opettajien välistä työpaikkakiusaamista tutkittaessa on havaittu, että siihen liittyy toistuvasti merkittävänä tekijöinä mm. henkilöiden keskinäiset kommunikaatio- ja yhteistyöongelmat sekä tyytymättömyys johtamistapaan. Koulumaailman jatkuva muutos, tulosvastuullisuuden lisääntyminen, heikentyneet resurssit sekä kilpailuhenkisyys nousevat myös opettajien kokeman työpaikkakiusaamisen yhteydessä tyypillisesti pinnalle. Työn järjestämisen haasteet, tehtävien epäreilu jakautuminen ja piittaamattomuus työntekijöistä aiheuttavat opettajakunnassa myös ristiriitoja. Koulun tilat ja psykososiaalinen ilmapiiri ovat myös merkittäviä tekijöitä opettajien välissä kiusaamistapauksissa. (Isotalo 2006, 73.)

Opettajien työpaikkakiusaamisessa kiusaamisen syyksi on ilmoitettu tavallisesti myös kiusatun persoonallisuus. Kiusaaja voi joko tietoisesti tai tiedostamattaan provosoitua kohteensa esim. sosiaalisesta asemasta, elämäntyylistä, työtavoista ja ihmissuhdetaidoista. Erilaisuus ja ryhmään kuulumattomuus ovat myös tavallisia kiusaajan uhristaan kuvaamia seikkoja. Päinvastaisesti myös kiusaajan ja kiusatun samankaltaisuus on yksi tyypillinen kiusaamissyiksi ilmoitettu tekijä. Tällaisia tapauksia ovat mm. kahden dominoivan opettajan väliset yhteydenotot ja nokittelut. Kiusaajia toistuvasti ärsyttäneitä piirteitä ovat lisäksi väitteet kiusatun yli-innokkuudesta, liiasta tunnollisuudesta, uhrautuvuudesta ja positiivisuudesta. Kiusaajat kuvailivat uhrejaan myös mm. herkkänahkaisiksi ja vainoharhaisiksi henkilöiksi, jotka tulkitsevat joutuneensa kiusatuksi, vaikka tällaista ei oikeasti ollut tapahtunut. (Isotalo 2006, 81–82.)

Kollegojaan kiusaavan opettajan profiiliin piirteitä ovat tutkimusten mukaan mm. ilkeys, kateus sekä ylimielisyys työtovereitaan kohtaa. Kiusaaja nähdään usein myös aggressiivisempänä ja itkuherkempänä kuin työyhteisön jäsenet keskimäärin. Opettajakollegojen kertomana kiusaaja näyttäytyy tyypillisesti kaikkietävänä henkilönä, joka omasta mielestään tekee enemmän kuin muut ja siten ansaitsee etuoikeutetumman aseman. Samaan aikaan muut opettajat näkivät kiusaajan ammattitaidossa tai ammatillisessa itsetunnossa ongelmia.

Kiusaava opettaja ei tyypillisesti kestä itseensä kohdistuvaa kritiikkiä, mutta arvostelea ja puhuu negatiivisesti yhteisön muista jäsenistä. Kiusaaja voi jopa nauttia toisten epäonnesta ja nolaamisesta. Muiden opettajien näkemysten mukaan kiusaajalla on tavallisesti haasteita yksityiselämässä ja hänet koetaan kiusaamisesta huolimatta hyvin epävarmaksi ihmiseksi. Työyhteisön kiusaaja koetaan tyypillisesti opettajakunnassa erittäin hankalaksi henkilöksi, jota usein myös esihenkilöt pelkäävät ja myöntelevät. (Isotalo 2006, 85–88.)

Opettajien käsitys työpaikkakiusaamisesta on valtaosin negatiivista ja työkykyä heikentävää. Uhrille sitä pidetään mm. työmotivaatiota heikentävänä, ahdistavana ja masentavana. Opettaja tekee työtään koko persoonallaan ja kiusatuksi tuleminen koskettaa herkästi hänen itsetuntoaan ja henkistä terveyttään. Kiusaamiseen puuttumista työyhteisössä estää tyypillisesti kiusatun pelko työtovereiden ja esimiesten suhtautumisesta tilanteeseen. Tämä korostuu usein mm. kiusattujen määräaikaisissa työsuhteissa, joissa pelkona on, ettei työsuhteita jatketa opettajien ongelmallisten henkilösuhteiden johdosta. Kiusaaminen voi heikentää kiusatun opettajan statusta työyhteisössä ja se voi vaikuttaa työn jakautumiseen esihenkilöiden toimesta. Kiusattu opettaja voi jopa syrjäytyä työyhteisössään, jolloin hän voi kokea tulleen savustetuksi ulos työpaikaltaan. Määräaikaisten työsuhteiden kohdalla tyypillistä kiusaamista on, että sopimuksen päättyessä uutta ei tehdä, tai ennen sen sisältämiä tehtäviä on vähennetty tai siirretty toisille. Opettajien sairauslomien sekä työpaikanvaihdokset ovat usein liitoksissa koettuun työpaikkakiusaamiseen. Pahimmillaan opettajien kokemana työpaikkakiusaaminen voi olla työn muun kuormittavuuden lisäksi ns. viimeinen niitti, joka aiheuttaa uhrilleen työkyvyttömyyden ja johtaa jopa työuran päättymiseen. (Isotalo 2006, 111–115.)

Kollegojen mukaan työtovereitaan kiusaavan opettajan yhtenä päämääränä voi olla menestys omassa työssään. Menestystä tavoitteleva kiusaaja kuitenkin muiden opettajien kokemusten mukaan mm. sokeutuu pyrkimyksilleen ja oikeutettaa itsellensä kyseenalaisten keinojen käytön. Työpaikan toistuvien konfliktien seurauksena kiusaajalle voi vakiintua negatiivinen rooli. Kiusaavan opettajan vallankäyttö saattaa aiheuttaa reaktioita myös opettajissa, joita hän ei

kiusaa. Kiusaamissuhteen ulkopuolisten uskallus puuttua toimintaan aiheuttaa kiusaajalle tukalan tilanteen, ja hän voi esim. syyttää muita kiusatuksi tulemisesta. Kiusaajan omat liittolaiset mahdollisesti myös vähenevät ja pahimmillaan hän menettää luottamuksen opettajakunnassa. Kiusaajasta voidaan tehdä valituksia ja äärimmäisissä tapauksissa hänet voidaan jopa erottaa. Kiusaajan toiminta on vahingollista tavallisesti myös hänen opettamilleen ryhmille ja koko organisaatiolle. Kiusaamisen negatiiviset vaikutukset kiusaavalle opettajalle itselleen ovat lopulta monilta osin samankaltaiset kuin uhrilla. Kiusaajalle tyypillisiä henkisiä ongelmia ovat esim. itsesyytökset, itsetunnon romahtaminen ja kokemus, että asiat eivät etene halutulla tavalla. Negatiivinen minäkuva sekä kiusaamiseen kuluva aika ja energia heikentävät myös kiusaavan opettajan työhyvinvointia. (Isotalo 2006, 81, 115–120.)

Vaikka opetusalaan koskevan työpaikkakiusaamistutkimuksen näkökulmat ovat valtaosin ilmiön negatiivisten piirteiden tarkastelussa, on sillä todettu olevan myös myönteisiä vaikutuksia. Kiusaaminen on läpileikkaavasti tutkimusten valossa tuhoisinta kiusatulle itselleen. Näin on havaittu myös opettajien työpaikkakiusaamisen kohdalla. Kiusaamista pidetään lähtökohtaisesti tutkimuksissa negatiivisena, jota se moraalisesti ja lainopillisesti tyypillisesti onkin. Opettajien käsitysten mukaan kiusaaminen saattaa kuitenkin kasvattaa kiusatun henkistä vahvuutta. Käytännössä sitä pidettiin hyvin epätodennäköisenä seurauksena varsinkin, jos kiusaamiseen ei puututa välittömästi ja tilannetta ratkaista asiallisesti. Todennäköisempänä myönteisenä vaikutuksena opettajat arvelivat kiusaamisen johtavan kiusatun elämän kohti uusia suuntia. Tällaisissa tapauksissa kiusatulla nähtiin mm. mahdollisuus reflektoida tapahtunutta, löytää parempi työyhteisö tai vaihtaa kokonaan alaa. Näyttöä opettajia koskevan työpaikkakiusaamisen myönteisistä puolista on kuitenkin vähän. Pääosin tulokset ovat tutkittujen arvioita, mutta niiden olemassaolon tarkastelu edesauttaa hahmottamaan kiusaamisen kokonaisprosessia. Tutkimus työpaikkakiusaamisesta selvinneistä opettajista auttaa erityisesti uhreja, mutta myös antaa tärkeää tietoa opetusosalalle kiusaamisen ennalta ehkäisyyn ja hoitoon. (Isotalo 2006, 123–125.)

Opetusalaa koskevan työpaikkakiusaamisen ennaltaehkäisyn pohjaksi moni opettaja peräänkuuluttaa koulutusta. Kiusaamisen käsittelyä koskevat tiedot ja taidot olisi usean opetuslalla työskentelevän mielestä hyvä olla opettajainkoulutuksessa mukana jo opiskelijavalinnasta lähtien. Opettajista moni pitää tärkeänä jokaisen roolia ja vastuuta työpaikkakiusaamisen tunnistamisessa sekä hoitamisessa. Välitöntä puuttumista ja johdon vastuullisuutta asioiden hoitamisesta kuntoon pidetään myös erittäin tärkeinä työpaikkakiusaamista ehkäisevinä tekijöinä. Opettajien mielestä hyvä keskusteluyhteys koulun johtoon, niin yksilö- kuin työyhteisötasolla, on tärkeää. Mahdollisuus työnohjaukseen, sekä ennalta ehkäisevästi että tarvittaessa, koetaan opettajien keskuudessa myös toivottavana. Tutkimusten mukaan nämä eivät kuitenkaan usein toteudu, vaan opettajat jäävät kiusaamisen kanssa yksin. (Isotalo 2006, 140–166.)

Varsinkin johdon kyvyttömyyttä tulla mukaan tilanteen ratkaisemiseksi, on tutkimuksissa kritisoitu runsaasti. Lain mukaan häirintätapausten selvittämisessä ja hoidossa päävastuu on työnantajataholla. Monet opettajat kuitenkin esiintuovat johdon olevan usein osa ongelmaa ja kokevat, etteivät asiat selviä sitä kautta. Kuormittavaksi tilanne muodostuu erityisesti tilanteessa, jossa koko työyhteisö johtoa myöten tietää kiusaamisesta, mutta kiusaamisen kohde ja tilanteesta kärsivät opettajakollegat kokevat, ettei asialle tehdä mitään. Yhteiset säännöt, riittävät resurssit ja työskentelytapojen muokkaaminen ovat mm. opettajien esittämiä työpaikkakiusaamista ennalta ehkäiseviä keinoja. Muita keinoja ovat opettajien kokemusten mukaan esim. pienempi työpaine, varmempi työpaikka, aikaa yhteiseen keskusteluun ja riittävä määrä pitkäaikaista henkilökuntaa. (Isotalo 2006, 140–166.)

Jos johto on kykenemätön ratkaisemaan työpaikkakiusaamistilanne, tai on osa sitä, voi kiusattu opettaja ottaa yhteyttä työpaikan työsuojeluvalltuutettuun tai esim. omaan ammattiliittoon. Erilaiset julkiset organisaatiot, esim. tasa-arvovaltuutettu, auttavat tarvittaessa. Työterveyshuolto ja julkisen terveydenhuollon palvelut kuuluvat myös opettajan tukiorganisaatioihin. Niiden tarjoama apu jää kuitenkin yksilötasolle, eikä ratkaise työpaikan ristiriitoja. Ne

voivat tästä huolimatta helpottaa merkittävästi opettajan omaa vointia ja suhtautumista tilanteeseen. Työpaikkakiusaamistapausten selvittämiseen on mahdollista saada apua ja neuvontaa myös erilaisilta järjestöiltä, poliisilta sekä oikeuslaitokselta. (Isotalo 2006, 141.)

3.3 Oppilaiden kiusaama opettaja

Opettaja voi joutua työssään oppilaiden kiusaamisen kohteeksi. Tätä kiusaamissuhdetta voidaan kutsua vertaisrajat ylittäväksi, sillä se tapahtuu eri tasoissa asemissa olevien kouluuyhteisön jäsenten kesken. Aihetta on tutkittu suhteellisen vähän niin Suomessa kuin kansainvälisesti. Tutkimuksia kuitenkin löytyy ja niiden määrä on lisääntynyt viime vuosina. Sekä suomalaisessa että kansainvälisessä tutkimuksessa on havaittu kiusaamisen vaikuttavan negatiivisesti mm. opettajien työssäjaksamiseen, opetustyöhön ja hyvinvointiin. (Kauppi 2015, 12, 48)

Kiusaamisen kohteeksi joutuu Suomessa suuri joukko opettajia vähintään kerran urallaan (Kauppi 2015, 13). OAJ:n työolobarometrin mukaa opettajien oppilaiden taholta koettu epäasiallinen kohtelu on lisääntynyt viime vuosina. Vuonna 2017 opettajista 6 % oli kokenut viimeisen 12 kuukauden aikana vakavaa ja toistuvaa epäasiallista kohtelua ja kiusaamista. Vuoteen 2021 mennessä lukema nousi 13 %:iin. Tässä tilastotiedossa ovat yhdessä mukana varhaiskasvatuksen, peruskoulun, lukion, ammattillisten oppilaitosten, ammattikorkeakoulujen ja yliopistojen kyselyyn vastanneet opettajat. (Golnick & Ilves 2021, 18.) Kansainvälisesti opettajien oppilaiden taholta koettu kiusaamisen yleisyys on vaihdellut varsin erilaisena eri maiden, koulutusasteiden ja tutkimusmenetelmien välillä (Kauppi 2011, 50).

Oppilaiden opettajiin kohdistama kiusaaminen näyttäytyy monin tavoin. Se voi olla esimerkiksi loukkaavaa puhetta, sanatonta viestintää ja mustamaalaamista.

Sukupuolinen häirintä, fyysisen väkivallan uhka, väkivalta sekä omaisuuden vahingoittaminen ovat myös kiusaamisen muotoja. (Kauppi 2011, 13.)

Tyypillistä oppilaiden opettajiin kohdistamaa kiusaamista ovat myös juoruilu, uhkailu, nimittely ja opettajan jättäminen huomiotta. Opettajien havaitsemia kiusaamisen muotoja ovat lisäksi mm. loukkaava elehdintä, naureskelu ja pilkkaaminen. (Kauppi 2011, 50.)

Kiusaaminen voi olla suoraa tai epäsuoraa, ja se voi olla yhden tai useamman oppilaan kohdistamaa viestintää. Opettajien kokemaa suoraa kiusaamista on esimerkiksi hävytön ja asiaton kommentointi, kun taas epäsuora mm. valehteleminen, myöhästely sekä kieltäytyminen yhteistyöstä. Riippumatta siitä, onko oppilaiden opettajiin kohdistaman kiusaamistutkimuksen aineisto kerätty oppilailta vai opettajilta, ovat kiusaamisen muodot samankaltaiset. Vastaaviin tuloksiin on päädytty myös kansainvälisesti ja eri koulutasoilta saadun tutkimuksen perusteella. (Kauppi 2011, 50.)

Oppilaan opettajaan kohdistaman kiusaamisen tarkoitus voi olla esimerkiksi vahingoittaa opettajaa henkisesti, fyysisesti, ammatillisesti, sosiaalisesti tai rasisestisesti. Vihamielisesti opettajaa kohtaan käyttäytyvä oppilas voi käyttää myös tietoista valtaa kiusaamisen keinoin. Kiusaamisen kohde, opettaja, ei pääse pakoon opetustilanteesta, jolloin kiusaaja saa hallinnan tunnetta. Opettajaansa kiusaava oppilas voi tavoitella häiriökäytösellään opetustilanteen hallintaa. Opettajan ja oppilaan valtasuhde joutuu koetukselle kiusaamistilanteissa. Kiusaamistavoitteissaan onnistuva oppilas saa aggressiivisella käytöksellään vallan epätasapainoon. (Kauppi 2011, 49.)

Oppilaidensa kiusaaminen kohteeksi joutuneet opettajat arvelivat, että kiusaajat kiusasivat tavallisesti myös vertaistovereitaan (Kauppi 2015, 35). Opettajaansa kiusaavien oppilaiden piirteitä on tutkittu kuitenkin varsin vähän (Kauppi 2015, 13). Tutkimuksissa on kuitenkin tullut ilmi, että opettajaansa kiusaava oppilas on useammin poika kuin tyttö. Tämä sukupuoleen liittyvä ilmiö, jossa tilastollisesti pojat kiusaavat tyttöjä enemmän, pätee myös oppilaiden väliseen kiusaamiseen, mutta se korostuu opettajaansa kiusaavien oppilaiden kohdalla. Kiusaajaprofiilista on saatu myös selville, että tavallisesti opettajaa kiusaa

tämän opettama oppilas. Kiusaajista kuitenkin jopa 25% oli oppilaita, joita opettaja ei opettanut. Tämä ilmiö ei selity perinteisillä opetustilanteisiin liittyvillä kommunikointiongelmilla, vaan liittyy oppilaitoksen muihin vuorovaikutustilanteisiin. (Kauppi 2015, 37)

Opettajien itsearvioinnin perusteella tutkimuksissa on todettu, että lapsuudessa ja nuoruudessa koulukiusattu opettaja joutuu ammatissaan työtovereitaan useammin oppilaidensa kiusaamaksi, ja myös muita tavallisemmin kiusaa oppilaitaan (Kauppi 2011, 49–50). Opettajan kokemus kiusatuksi tulemisesta on yksi keskeisiä näkökulmia kiusaamistutkimuksessa, mutta se on usein jäänyt kiusaajan toiminnan tutkimisen varjoon. Opettajan kiusaamiskokemukset voivat olla hyvin henkilökohtaisia ja erilaisia, mutta niihin vaikuttaa keskeisesti kiusaamisen toistuvuus sekä kesto. Opettajan ja oppilaan tulkinnat tilanteista voivat myös vaihdella merkittävästi, mutta opettajan kokemus on kuitenkin todellinen riippumatta asioiden kulusta. Mahdollista on myös se, että opettaja kokee kiusaamisen jatkuvana, vaikka se olisi ollut oppilaan taholta kertaluonteista. Tällainen tilanne voi syntyä esim. opettajan mainetta loukkaavan teon seurauksena, jolloin tapaus jää haittaamaan pitkäksi aikaa. Henkilökohtaista on myös jokaiselle opettajalle, missä kohdassa hän kokee tilanteen kiusaamiseksi, jos oppilaan häneen kohdistuva negatiivinen viestintä toistuu ja on jatkuvaa. (Kauppi 2015, 34–35.)

Luonteeltaan kiusaaminen voi olla yksittäistä tai jatkuvaa. Jatkovaa oppilaiden opettajaa kohtaan tapahtuvaa kiusaamista on tutkittu varsin vähän, mutta on sitä on kuitenkin tutkittu viime vuosina enenevässä määrin. Kiusaamisen määritelmät vaihtelevat tutkijoiden kesken, mutta kiusaamisen jatkuvuutta on pidetty tyypillisesti kiusaamistutkimuksessa yhtenä kiusaamisen kriteereistä. Yksittäiset kiusaamistapaukset antavat kuitenkin tutkimukselle tietoa kiusaamisen tavoista. Kiusaamisen jatkuvuutta voidaan tarkastella myös yksittäisten kiusaamistapausten sarjana. (Kauppi 2011, 48.)

Vertaisrajat ylittävän kiusaamisen, jossa oppilas kiusaa opettajaa, selviytymiskeinoja on tutkittu varsin vähän. Niitä voidaan hahmottaa kuitenkin esim. jakamalla ne tunnekeskeisiin sekä ongelmakeskeisiin

selviytymiskeinoihin. Opettajan tunnekeskeisiä selviytymiskeinoja ovat mm. etäännyttäminen, itsekontrolli, sosiaalisen tuen etsintä ja toiminnallisuus. Etäännyttämisellä tarkoitetaan tilannetta, jossa opettaja pyrkii välttämään tai salaamaan kiusatuksi tulemisensa. Näissä tapauksissa opettaja usein kokee ammatillista epävarmuutta ja pelkää paljastuvansa osaamattomaksi. Etäännyttämiseen voi liittyä myös kokemus, ettei kenelläkään muulla ole vastaavia haasteita. Itsekontrollia opettaja käyttää tyypillisesti tilanteessa, joka vaikuttaa hänen tunteisiinsa, mutta hän tietoisesti pyrkii rahoittamaan mieltään. Opettaja saattaa hengittää syvään tai laskea kymmeneen saadakseen tyyneyttä ja aikaa tilanteen ratkaisemiseksi. Itsekontrollin keinoja ovat myös muuttaa viestinnän tyyli muodollisemmaksi ja viralliseksi. Näin opettaja pystyy suojaamaan paremmin persoonaansa. Sosiaalisen tuen etsintä on tyypillisesti opettajakollegoilta saatua vertaistukea, ja sen on todettu lisääntyvän kokemuksen myötä. Yksi sosiaalisen tuen toiminnallisista muodoista on opettajien välinen huumori. Toiminnallisuus on myös oma tunnekeskeinen selviytymiskeinonsa, jossa opettaja voi esim. harrastuksiin uppoutumalla saada etäisyyttä kiusaamiskokemukseensa. Ongelmakeskeisiä selviytymiskeinoja ovat tyypillisesti mm. yhteenotto ja suunnitelmallinen ongelmanratkaisu. Nämä ovat keinoja, jossa opettaja pyrkii aktiivisella toiminnallaan ratkaisemaan tilanteen. Tällaisissa tapauksissa tilanne nähdään sellaisena, että siihen pystytään ratkaisukeskeisesti vaikuttamaan. Yhteenotto on tyypillinen ratkaisumalli akuutissa kiusaamistilanteessa. Tilanteen jatkuessa siihen voidaan vaikuttaa suunnitelmallisesti pitkällä tähtäimellä. Suunnitelmallisessa toteutuksessa opettajan lisäksi kiusaamistilannetta selvittämään voidaan kutsua esim. erityisopettaja, rehtori tai koulukuraattori. (Isotupa 2019, 34–40.)

Oppilaiden opettajiin kohdistavan kiusaamisen ennaltaehkäisyn ja vähentämisen tavallisimmaksi keinoksi opettajat tutkimusten mukaan kokevat välittömän puuttumisen. Koko koulua koskettavat selkeät toimintamallit ja niistä johdonmukaisesti kiinni pitäminen auttavat opettajia ja koko kouluyhteisöä kiusaamistilanteissa. Selkeät rangaistukset ja niiden käyttö saa opettajien keskuudessa myös runsaasti kannatusta. Kiusaamisen nollatoleranssiin sitoutuminen ennaltaehkäisevänä toiminta koetaan opettajien kesken myös

tärkeänä. Opettajat tyypillisesti myös toivovat parempia oikeuksia puuttua kiusaamiseen. Kotoa ja koulusta lähtevää arvokasvatusta pidetään myös tärkeänä. Hankalissa tilanteissa työnohjaus (esim. esimies) sekä koulun muun henkilökunnan (esim. erityisopettaja) mukaantulo koetaan tärkeänä. Tyypillisiksi kiusaamisen ennaltaehkäisykeinoiksi opettajat toivovat tavallisesti myös mm. pienempiä opetusryhmiä, koulunkäyntiavustajaa ja ylipäätään lisää resursseja opetustyön järjestämiseen. (Rantala & Keskinen 2005, 144–146.)

Tutkimusten mukaan opettajien työhyvinvointi liittyy merkittävästi heidän kykyihinsä luoda myönteinen vuorovaikutussuhde oppilaisiinsa. Vuorovaikutussuhteen ylläpitäminen vaatii työtä, ja sen menettäminen on opettajille usein suuri stressitekijä. Oppilaansa kiusaamisen kohteeksi joutunut opettaja on vaarassa kuormittua. Tilanteesta voi tulla uhka hänen hyvinvoinnilleen ja sillä on todettu olevan työkykyä alenteva vaikutus. Opettajien oppilaiden taholta kokema kiusaaminen on tutkimusten valossa tunnistettu ongelma ja se on yksi koulumaailman universaali haaste. (Kauppi 2015, 11–14, 33)

3.4 Opettaja oppilaan kiusaajana

Opettajan roolia oppilaan kiusaajana on tutkittu varsin vähän ja se on edelleen melko vaiettu aihe. Ilmiötä pidetään vanhanaikaisena ja ikään kuin menneisyyteen kuuluvana kauhisteltavana asiana. Oppilaitaan kiusaavat opettajat eivät kuitenkaan ole tyystin hävinneet, vaikka koulumaailma on vuosikymmenten saatossa ottanut merkittäviä edistysaskeleita pedagogiikan ja eettisten toimintatapojen saralla. Opetustyö on vastuullista ja kuormittavaa, ja se tuo koko ajan opettajille uusia haasteita muuttuvassa maailmassa. Pedagogi ei kuitenkaan saisi koskaan kiusata tiedostetusti tai tiedostamatta oppilaitaan. Opettajan auktoriteettisuhteen väärinkäyttö oppilaita kohtaan on kaikissa tapauksissa sopimatonta ja vakavimmillaan rangaistavaa. (Mäki-Tikkala 2011, 4.)

Opettajien oppilaisiinsa käyttämät kiusaamismuodot ovat pääosin henkistä väkivaltaa. Myös fyysistä väkivaltaa ilmenee, mutta se on erittäin harvinaista Suomessa enää nykypäivänä. Kiusaamista voidaan luokitella myös monin muin eri tavoin (esim. suora tai epäsuora), mutta tässä yhteydessä tarkastellut kiusaamismuodot ovat tyypillisiä juuri oppilaitaan kiusaaville opettajille.

(Inkeroinen 2016, 37.)

Opettajien käyttämiä henkisen väkivallan muotoja ovat mm. eriarvoinen kohtelu, uhkaava käytös ja silmätikuksi joutuminen. Vähättely, alistaminen ja syrjintä ovat myös kiusattujen tyypillisiä kokemuksia. Perättömien syytösten kohteeksi joutuminen ja seksuaalinen häirintä nousevat myös uhrien kertomuksissa esiin.

(Räisänen 2013, 36.) Opettajan kiusa oppilasta kohtaa voi olla myös tarkoituksellista huomiotta jättämistä. Tällaista voi tapahtua esim.

viittaamistilanteessa, jossa opettaja toistuvasti jättää oppilaan huomiomatta.

Jatkuva kontrollointi ja uhkailu, esim. haastavampien oppilaiden kohdalla, ovat myös tavallisia kiusaajan vallankäytön muotoja. Julkinen nolaaminen on myös yksi tyypillinen opettajan kiusaamismuoto. Opettaja voi tällaisessa tapauksessa mm. kertoa julkisesti oppilaan koemenestyksestä, vaikka se on laissa kielletty.

Yksi opettajan kiusaamismuodoista voi olla myös yllyttäminen oppilaita

kääntymään toisiaan vastaa. Tällainen tilanne voi syntyä esim. oppilaiden

välisissä ristiriitatilanteissa, joissa opettaja kehoittaa toista osapuolta pitämään puolensa toista kohtaan. Kiusaavan opettajan esimerkki altistaa myös oppilaita

kiusaamaan. Opettajan käytös uhriaan kohtaan ikään kuin antaa muillekin luvan kiusaamiseen. (Inkeroinen 2016, 27–44.) Opettajan puuttumattomuus

koulukiusaamiseen voidaan katsoa myös opettajan osallisuudeksi

kiusaamisessa. Välinpitämättömällä käytöksellään opettaja näin hiljaisesti

hyväksyy ja vahvistaa kiusaajan toimintaa uhriaan kohtaan. (Mäki-Tikkala 2011, 62.)

Oppilaitaan kiusaavan opettajan profiilista on saatu tietoa valtaosin opettajille ja oppilaille suunnattujen kysely-, vertais- sekä itsearviointitutkimusten perusteella (Kauppi 2011, 51). Vastaajat näkevät tavallisesti kiusaajan henkilönä, jolla on elämänhallinnallisia haasteita ja mielenterveysongelmia. Useissa tapauksissa

kiusaajaa pidetään myös opettajaksi sopimattomana. Oppilaiden erityisen tuen tarve ja opettajan osaamattomuus hoitaa tilannetta nousevat tutkimuksissa myös esiin. Erilaiset oppijat ja kykenemättömyys suvaita erilaisuutta ovat myös kiusaamiselle altistavia tekijöitä. (Mäki-Tikkala 2011, 75.) Kiusaajatyypppejä ovat mm. sadistinen opettaja, jolla on kohonneempi kiusaamisalttius kuin muilla opettajilla keskimäärin, ja kiusaaja-uhri, joka joutuu myös itse oppilaidensa kiusaamaksi. Kiusaaja-uhreilla on tyypillisesti vaikeuksia asettaa rajoja, pitää niistä kiinni ja hoitaa opetustilanteita. Tutkimusten mukaan oppilaitaan kiusaava opettaja saattaa katsoa toimintansa tarpeelliseksi kurinpidoksi, vaikka se koetaan uhrin ja kollegojen taholta ylimitoitetuksi vallankäytöksi. Kiusaajan omat kokemukset tilanteista poikkeavatkin tutkimuksissa merkittävästi muiden havainnoista. (Kauppi 2011, 52.) Kiusaamistilanteita selvitettäessä on havaittu, että kiusaavat opettajat valtaosin kiistävät kiusaamisen. Tyypillisesti opettaja syyttää oppilasta valehtelusta, mutta selvitystyön edetessä hänen oma versio tapahtumien kulusta voi muuttua. Tilanteen kehittyessä opettaja voi sortua uhkailemaan esim. vanhempia. Rehtorin, ja mahdollisesti esim. oppilashuoltotyöryhmän, mukaantulo selvitystyöhön on tutkimusten valossa melko tuloksetonta ja sen vaihtelevuus on suurta. Rehtorin rooli, persoona ja määrätietoisuus ovat tilanteen selviämisen kannalta merkittäviä tekijöitä. Suurin osa oppilaitaan kiusaavien opettajien kanssa käydyistä selvittelyistä päättyvät kuitenkin tuloksettomina. (Räisänen 2003, 50–51.)

Opettajansa kiusan kohteeksi joutuva oppilas on tavallisesti sopeutumisongelmainen. Tällaisilla oppilailla on tyypillisesti myös muita koulunkäyntiin liittyviä haasteita. Uhrin ovat tutkimusten mukaan usein myös mukana koulun muissa kiusaamistilanteissa. Opettajiensa kiusaamisen kohteeksi joutuva oppilas kiusaa tyypillisesti oppilastovereitaan ja on samanaikaisesti myös itse koulukiusattu. (Kauppi 2011, 52.) Uhreja tutkittaessa on selvinnyt myös, että heidän sosioekonominen taustansa on yhteydessä kiusatuksi tulemisen kanssa. Opettaja on näissä tapauksissa tyypillisesti valinnut uhrinsa esim. pienituloisten perheiden ja yksinhuoltajien lasten joukosta, ja kohdistanut kiusansa erityisesti hygieniaan, vaatteisiin ja ulkoisiin seikkoihin. Myös mm. sukupuolirooliin kuulumaton käytös, etninen tausta ja

fyysinen poikkeavuus tai vamma koetaan uhrien kertomuksissa usein kiusaamisen syyksi. (Mäki-Tikkala 2011, 41–54.)

Opettajien oppilaisiinsa kohdistama kiusa aiheuttaa uhreissa sekä akuuttia että pitkäaikaista kärsimystä. Kokemus voi jättää jopa elämänmittaiset traumat. Tavallisia oppilaiden oireita ovat kouluhaluttomuus, poissaolot ja motivaatiotason sekä koulumenestyksen lasku. Lisääntynyt itkuherkkyys, kiukkukohtaukset ja muut tunnepurkaukset ovat myös tavallisia uhreilla. Taidoistaan kiusattu oppilas ei tyypillisesti uskalla pyytää apua ja voi kokea vajavaisuutta oppimistaidoissaan. Kiusaamisen aiheuttama stressi saattaa aiheuttaa myös fyysisiä oireita. Tällaisia uhrien psykosomaattisia oireita ovat mm. pää- ja vatsakivut. Uhri saattaa myös kieltää tai kätkeä kiusaamiskokemuksensa, jolloin tapahtuneesta jää ns. näkymättömät vaikutukset. Nämä kohtaamattomat asiat saattavat kuitenkin painaa kiusatun mielen pohjalla pitkään. (Inkeroinen 2016, 56–60.)

Oppilaitaan kiusaavat opettajat tavallisesti tunnetaan oppilaiden keskuudessa. Kiusaamisesta tulisikin kertoa läheisille ja koulun opetushenkilökunnalle, mutta tutkimusten valossa jo pienikin lapsi ymmärtää, että opettajan syyttämisestä saattaa aiheutua lisää ongelmia. Kertomisen kynnyks voi olla täten suuri, mutta tilanteen ratkeamisen kannalta se on oleellista. Koulun toiminta on ratkaisevaa selvitystyössä. Aktiivinen, välitön ja kaikki osapuolet huomioiva vuorovaikutus on tilanteen onnistuneen hoitamisen kannalta keskeistä. Aina tällainen ei toteudu, vaan kiusattu joutuu joko tyytymään kohtaloonsa, vaihtamaan opettajaa tai lähtemään ympäristöstä, jossa kiusaamista tapahtuu. (Inkeroinen 2016, 48–52.)

Tärkeitä seikkoja kiusaajaopettajasta selviytymisessä ovat uhrien mukaan mm. läheisten tuki, elämänhalu ja myönteiset elämäkokemukset. Tutkimusten valossa jo yksikin läheinen ihmissuhde suojaa kiusattuja traumaattisilta vaikutuksilta. Myös tapahtumien kautta koettu epäoikeudenmukaisuus on kiusattujen kertomana lisännyt heidän herkkyyttään oikeudenmukaisuuden tuntoon. Opettajiensa kiusaamisen kohteeksi joutuneet henkilöt kokevat usein myös kunnianhimoa näyttää, ettei ole se henkilö, jona opettaja häntä pitää. Tällaisissa tapauksissa uhri sisuuntuu ja saa motivatiota jatkaa elämäänsä

entistä vahvempana. Kiusattu saa kiusaajasta mallin, jonka kaltainen hän ei ainakaan halua olla. Tällaisia kokemuksia on mm. monien opettajaksi opiskelleiden taustalla, joiden ammatinvalintaan kiusaaminen on vaikuttanut keskeisesti. (Mäki-Tikkala 2011, 67–68.)

Opettajiensa kiusaamisen kohteeksi voi joutua kuka tahansa koulutusympäristöön, ikään tms. katsomatta. Erityisen haavoittuvassa asemassa ovat lapset ja nuoret. Suomen laki edellyttää alaikäisten kanssa työskenteleviltä henkilöiltä, mm. opettajilta, rikostaustan selvittämistä. Menettelyllä pyritään ennalta ehkäisemään sekä vähentämään alaikäisiin kohdistuvaa väkivaltaa, seksuaalista hyväksikäyttöä ja huumausaineiden saatavuutta. Lain tarkoitus on edistää lasten ja nuorten turvallista kasvu- ja opiskeluympäristöä. Työnantajalla on velvollisuus pyytää rikosrekisteriote opettajilta yli kolme kuukautta kestävässä työsuhteessa. Rikostaustan selvittämisvelvollisella taholla, esim. oppilaitoksella, on oikeus pyytää rikosrekisteriote tarvittaessa kestoaltaan myös lyhytaikaisemmissa työsuhteissa. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2021, 3–7.)

3.5 Huoltaja opettajan kiusaajana

Vertaisrajat ylittävää kiusaamista, jossa opettaja joutuu oppilaiden huoltajien tai koulun muiden ulkopuolisten tahojen kiusaamisen kohteeksi, on tutkittu suhteellisen vähän. Pääosa opettajien kokemasta koulun ulkopuolisesta kiusaamisesta tulee oppilaiden huoltajien taholta. Imiötä pidetään opettajia sekä koulumaailmaa koskevana ongelmana, ja tästä kiusaamissuhteesta on saatu myös jonkin verran tutkimustietoa. (Kauppi 2015, 33.)

Huoltajien opettajiin tai heidän omaisuuteensa tms. kohdistava fyysinen väkivalta on harvinaista, mutta kansainvälisten tutkimusten mukaan sen kohteeksi joutuu pieni määrä opettajia. Pääosin opettajiin kohdistuu oppilaan kodin suunnalta henkistä, joko kertaluonteista tai toistuvaa, väkivaltaa. Tutkimuksissa kertaluonteisia väkivaltakokemuksia ei tavallisesti ole luokiteltu kiusaamiseksi, sillä väkivallan toistuvuus on näissä katsottu vasta

kiusaamiseksi. Kertaluonteiset opettajiin kohdistuneet väkivaltakokemukset antavat kuitenkin tietoa huoltajien aiheuttamista pelkokokemuksista. Tyypillistä huoltajan kiusaamiseksi määriteltyä viestintää on mm. opettajan persoonan arvostelu. Tätä voidaan tehdä joko yksityisesti tai julkisesti. Julkinen kritisointi saattaa vahingoittaa opettajan mainetta pitkäksi aikaa. Opettajan ammattitaidon arvostelu on myös tyypillistä huoltajien taholta tapahtuvaa mustamaalaamista. Epäasiallinen viestintä ja uhkailu ovat myös vanhempien taholta koettuja kiusaamisen muotoja. Oppilaan koulunkäyntiin liittyvissä tapauksissa, joissa esim. oppilaan ja opettajan tarinat ovat ristiriidassa keskenään, kiusaava huoltaja tyypillisesti asettuu oppilaan puolelle. Tällainen tilanne voi aiheuttaa opettajalle vanhempien taholta suuntautuvan kiusaamiskokemuksen. Ainutlaatuisesta tällaiselle kiusaamissuhteelle on, että kiusaajan (huoltaja) ja kiusatun (opettaja) lisäksi mukana on oleellisesti kolmas henkilö (oppilas). (Kauppi 2011, 53–54.)

Lain mukaan työnantaja on ensisijaisesti vastuussa työpaikalla tapahtuvan epäasiallisen kohtelun ennaltaehkäisystä ja hoidosta. Koulussa tavallisesti tästä vastuussa oleva työnantajan edustaja on oppilaitoksen rehtori. Tyypillisesti rehtori on myös opettajien esihenkilö. Huoltajien kiusaamaksi joutuneen opettajan ensisijainen apu tulisi työpaikalla näin ollen olla rehtori tai muu hänelle osoitettu vastaava esihenkilö (esim. koulutuspäällikkö). (Ks. luku 2.4, Työturvallisuuslaki.)

Rehtoreiden näkemyksiä tutkimalla on saatu myös tietoa huoltajien opettajiin kohdistamasta kiusaamisesta. Näiden mukaan kodin ja koulun konfliktitilanteet saadaan pääsääntöisesti ratkaistua. Rehtorin ja mahdollisesti muun koulun henkilöstön, kuten erityisopettajan tai kuraattorin, mukanaolo tavallisesti johtaa useiden rehtorien näkemysten mukaan vähintään kaikkia osapuolia tyydyttävään kompromissiin. Toisinaan ratkaisuna on oppilaan koulun vaihto, jos näkemykset eivät neuvotteluista huolimatta kohtaa. Jos rehtorit katsovat koulun toiminnan konfliktin syyksi, on monissa tapauksissa heidän mukaansa oppilaitoksen käytänteitä kehittävä ja muuttava. (Rössi 2018, 77–83.)

Koulun ja kodin yhteiset arvot sekä pelisäännöt ovat rehtorien kokemusten mukaan myös onnistumisen kannalta tärkeitä tekijöitä. Ongelmatilanteiden ennakointi ja koulun toiminta niiden välttämiseksi ovat rehtoreiden havaintojen mukaan oleellisia koulun ja kodin ongelmien minimoimisessa. Tällaista ennaltaehkäisevää toimintaa on rehtoreiden mukaan esim. kaikille osapuolille selkeä koulutyön arviointi. Myös kulttuurien moninaisuuden huomioiminen koulussa ja yhteydenpidossa huoltajiin ovat ristiriitoja ehkäisevää toimintaa. Opettajan kommunikaation selkeys sekä asiallisuus kodin ja koulun välisessä viestinnässä nähdään rehtorien keskuudessa myös hyvänä. Tutkimusten perusteella rehtoreille ei juurikaan ole systemaattista koulutusta huoltajien opettajiin kohdistaman kiusaamisen selvitystyöhön. Rehtoreiden kokemusten valossa työkokemus ja sosiaaliset taidot auttavat parhaiten sekä opettajaa että konfliktia selvittävää työnantajatahoa. (Rössi 2018, 77–83.)

4 LOPUKSI

Opinnäytetyöni tarkoituksena oli tarkastella opettajan työssään kohtaamia kiusaamissuhteita ja kuinka oppilaitoksessa tapahtuva kiusaaminen näiden kautta koskettaa opettajaa. Vaikka kiusaaminen ei aina suoranaisesti koskettaisi opettajaa itseään, joutuu hän läpi työuransa kohtaamaan koulumaailman eri kiusaamisilmiöitä. Kiusaamista on aina ollut koulumaailmassa, ja sen vastaisessa työssä opettajalla vaikuttaisi olevan ratkaiseva rooli. Opettaja on koulumaailmassa eräänlainen keskushenkilö, jolla on suhde kaikkiin yhteisön (oppilaat, työtoverit, esihenkilöt) ja sidosryhmien (oppilaiden huoltajat, muut kouluun liittyvät tahot) jäseniin. Näiden työn henkilösuhteiden kautta opettajan on ruohonjuuritasolla mahdollista kokea ja havaita kiusaamista sekä vaikuttaa sen syntymiseen ja käsittelyyn.

Koulumaailman kiusaamisilmiötä koskeva tutkimus käsittelee valtaosin oppilaiden välistä koulukiusaamista. Oppilaan turvallisuus ja hyvinvointi ovatkin suomalaisessa koulumaailmassa arvokeskiössä ja näitä velvoittaa myös laki. Koulua koskevissa tutkimuksissa ja lehtiotsikoissa on viime vuosina koulukiusaamisen rinnalle enenevässä määrin noussut myös opettajien jaksaminen. Opettajien työhyvinvointiin negatiivisesti vaikuttavia tekijöitä on runsaasti (mm. suuret ryhmäkoot, digitalisaatio, resurssipula) ja kiusaaminen on yksi vaki-ilmiöistä tällä listalla. Kiusaamistilanteiden selvittelyyn kuluva aika ja energia kuormittavat opettajia, ja ne vievät tilaa myös opetustyöltä. Opettajan omat voimavarat, tiedot ja taidot käsitellä kohtaamaansa kiusaamista vaikuttavat keskeisesti hänen työkapasiteettiinsa. Työtovereiden tuki ja erityisesti esihenkilötaholta saatu työnohjaus koetaan opettajien keskuudessa kiusaamistilanteiden selvittelyssä tärkeinä.

Työssään hyvinvoiva opettaja jaksaa todennäköisesti myös tunnistaa ja puuttua paremmin kohtaamaansa kiusaamiseen. Voidaankin ajatella, että opettajien työhyvinvointi on yksi koulukiusaamista, työpaikkakiusaamista ja kiusaamista ylipäättään ehkäisevä tekijä. Tässä valossa koulun yksi tärkeä kiusaamista ehkäisevä keino onkin vaalia, edesauttaa ja ylläpitää opettajien työhyvinvointia.

Opettajien kiusaamiskokemusten tutkimus on viime vuosina lisääntynyt, ja se toivottavasti antaa lisätietoa opettajien sekä koulun keinoista puuttua kiusaamiseen ja lisätä kaikkien yhteisön jäsenten oppilaitosviihtyvyyttä.

Kiusaamistutkimuksen keskeisenä päämääränä voidaan pitää kiusaamisen ehkäisyä. Opinnäytetyön pyrkimys oli jäsentää, kuinka kiusaaminen koskettaa opettajaa ja kuinka hän voi työssään siihen vaikuttaa. Kiusaamista tuskin koskaan tullaan täysin kitkemään, mutta siitä huolimatta opettajan työhön kuuluu moraalisesti jatkuva työskentely kiusaamista vastaan. Merkityksellistä on opettajan oma toimintakyky puuttua kiusaamistilanteisiin kaikkien kannalta myönteisin seurauksin. Kiusaamistilanteet ja -suhteet vaihtelevat koulumaailmassa, ja opettajan on luovittava näissä oman koulutuksensa ja kokemuksensa turvin. Tieteellinen tutkimus, ajantasainen tieto ja näiden soveltaminen koulun arjessa tarjoavat opettajille myös keinoja kiusaamistilanteiden käsittelyyn. Opettaja tekee työtään persoonansa kautta, joten kyky hyödyntää sitä myönteisessä merkityksessä tuo kiusaamisenkin ratkintaan inhimillisyyttä. Oman työn rehellinen reflektointi ja armollisuus työn loputtomien vaatimusten äärellä ovat myös tärkeitä työkaluja jaksamiseen.

Opettajan rooli kiusaamisen ehkäisyssä koulun arkitilanteissa on merkittävä, mutta työnkuva antaa puuttumiseen myös rajoituksia (mm. laki, koulun käytänteet). Vakavissa ja haastavissa tapauksissa opettajan on ymmärrettävä roolinsa ja vietävä kiusaaminen esihenkilön ja koulun kiusaamista hoitavien tahojen (koulupsykologi, kuraattori, oppilashuoltotyöryhmä jne.) käsiteltäväksi. Kiusaamiseen tulisi aina kuitenkin puuttua matalalla kynnyksellä ja tuoda orastavat ongelmat työyhteisön ja ala-ikäisten oppilaiden kohdalla kodin tietoisuuteen, jotta ne eivät kasvaisi. Oppilaitoksessa opettaja työskentelee näköalapaikalla koko yhteisöön, josta hänellä on mahdollista ennaltaehkäistä ja havaita kiusaamista. On opettajan velvollisuus puuttua kiusaamiseen ja saattaa ongelmatilanne sen vaatimaan jatkokäsittelyyn. Opettajan luotettavuus auktoriteettina, kollegana ja koulu yhteisön jäsenenä määrittyy yhteisön ja sidosryhmien silmissä osaltaan myös juuri kiusaamisen käsittelytaidoissa ja rohkeudessa puuttua haastaviin ihmissuhdetilanteisiin.

Kiusaamistilanteet ovat aina ainutlaatuisia ongelmavyöhyttejä, joiden ratkaisuun vaikuttavat lukemattomat seikat. Opettajan työkokemus ja ihmissuhdetaidot ovat näissä usein ratkaisevia. Yksittäistapausten ainutlaatuisuudesta huolimatta kiusaamisessa on varsin kaavamaisia tapoja ja rakenteita. Näitä on tutkittu runsaasti ja koulumaailmassa ne ovat ikävän tuttuja kuvioita. Tieteellistä tutkimusta soveltavat kiusaamista ehkäisevät toimintamallit ovat käyttökelpoisia ja systemaattisia apuvälineitä koulujen kiusaamisen vähentämisessä. Yksi tällainen malli on Turun yliopistossa kehitetty kiusaamisen vastainen KiVa Koulu® -toimenpideohjelma. Sen tavoittena on luoda sitoutunut ja kiusaamisen vastainen kulttuuri koko koulu yhteisöön. KiVa Koulu® tarjoaa tieteelliseen näyttöön perustuvat selkeät ohjeet, materiaalit ja työkalut jatkuvaan oman koulun kiusaamisen vastaiseen työhön ja seurantaan. Suomessa on yli 900 KiVa Koulu® -ohjelmaan kuuluvaa koulua ja se on käytössä myös yli 20 maassa. KiVa Koulu® -ohjelmasta on myös myönteistä tutkimusnäyttöä. Se mm. vuosina 2007–2009 kerätyn 15 000 lasta koskevan tutkimusnäytön valossa lisäsi lasten ja nuorten affektiivista empatiaa. Affektiivinen empatia (kanssatuntemus, esim. kiusatun pahan olon tuntemus) taas vähentää tieteelliseen näyttöön perustuen kiusaamista. (KiVa Koulu 2022.)

Suurin osa koulua koskettavasta kiusaamistutkimuksesta tarkastelee lapsia ja nuoria sekä heidän opettajiaan. Aikuisia opiskelijoita eri koulutustasoilla on tutkittu kaiken kaikkiaan varsin vähän, mutta viime vuosina enenevässä määrin. On ymmärrettävää, että haavoittuvammassa asemassa olevat ala-ikäiset ovat valikoituneet useammin kiusaamistutkimuskohteeksi, jotta mm. heidän elämänsä alkutaipaleeseen pystyttäisiin vaikuttamaan mahdollisimman myönteisesti. Lasten ja nuorten koulukiusaamista tutkittaessa on saatu myös koko väestöstä kattavaa tietoa, sillä koululaitos on tyypillisesti yhteiskuntaa läpileikkaava. Ammatillisissa oppilaitoksissa, korkeakouluissa ja yliopistoissa ym. opiskelijaryhmät ovat sen sijaan monin tavoin eriytyneempiä (mm. koulumenestys, laajempi ikähaitari, sukupuolinen jakautuminen, sosioekonominen tausta), ja tämä tuo tutkimuksiin omat erityispiirteensä.

Kiusaaminen jatkuu tutkimusten mukaan kuitenkin myös aikuisten opiskelijoiden keskuudessa. On myös selkeää tutkimuksellista näyttöä, että kiusaamiseen liittyvät roolit kulkeutuvat ihmisten mukana läpi kouluhistorian aina työelämään asti. Kiusaamiseen puuttumisen keinoja ja tukitoimia tulisikin olla tämän tiedon valossa riittävästi saatavilla myös aikuisille opiskelijoille kaikilla koulutustasoilla. Tähän on havahduttu suomalaisessa koulutuksessa, sillä uupumus, masennus ja opiskeluvaikeudet, joihin usein myös kiusaaminen liittyy, ovat valitettavan tavallisia opiskelijoiden keskuudessa. Aikuisen opiskelijan pääsy tuen piiriin riippuu yleensä hänen omasta aktiivisuudesta sekä tahdosta hakeutua siihen. Kaikkien kohdalla näin ei tapahdu. Tällöin oppilaitoksen opettajilla tulisi olla keinoja havaita opiskelijan haasteita, uskallusta tukea häntä sekä rohkeutta ohjata opiskelija esim. opinto-ohjaajan, koulupsykologin ja opiskelijaterveydenhuollon piiriin. Tilannetta voi vaikeuttaa mm. oireilevien tunnistaminen suurissa opiskelijaryhmissä ja opiskelijan oma haluttomuus vastaanottaa apua. Terveiden ja hyvinvoinninlaitoksen (THL) mukaan suomalaisten nuorten aikuisten väestötutkimuksen tulosten perusteella 40 %:lla oli ollut vähintään yksi mielenterveyden häiriö elämänsä aikana ja 15 % oireili psyykkisesti parhaillaan. THL:n ja Kansaneläkelaitoksen (Kela) vuonna 2021 teettämän Korkeakouluopiskelijoiden terveys ja hyvinvointitutkimuksen (KOTT) mukaan kolmannes korkeakouluopiskelijoista kärsi masennuksen ja ahdistuksen oireista. Naisopiskelijoiden kohdalla tilanne oli vielä vakavampi, sillä heistä 40 % oirehti. Korona-ajan eristyneisyys vähensi sosiaalisia kontakteja, ja myös sillä näyttää olevan yhteyksiä opiskelijoiden mielenterveysongelmiin. (THL 2021.)

Yhtenä merkittävimpänä haasteena koulumaailmassa esiintyvän kiusaamisen ehkäisyssä voidaan pitää välinpitämättömyyttä kiusaamisilmiötä kohtaan. Kiusaamisen vähättely, kieltäminen ja puuttumattomuus jättävät kiusatut heitteille ja kiusaajat todennäköisesti jatkamaan epäeettistä toimintaansa. Opettaja, joka sulkee silmänsä kiusaamiselta tai toimii itse kiusaajana, on pedagogina kyseenalainen, vaikka hänen tietonsa ja taitonsa opetettavissa aineissa olisivat huippuluokkaa. Tällainen sovinnaisuuden rajapinnoilla liikkuva ja niitä ylittävä opettajapersoona on tuttu esim. taidealalla. Oppilaitos voi

perustella tällaisen opettajan käytöstä esim. sen kuuluvan hänen taiteilijapersoonansa tai katsoa ylilyöntejä sormien läpi ammatillisen auktoriteettiaseman (esim. menestynyt ohjaaja) tähden. Kiusaamiseen puuttuminen ja selvittäminen on myös haastavaa, jos opettaja jää kiusaamisongelman kanssa yksin. Esimiesten ja työyhteisön välinpitämättömyys kiusaamisen kanssa kamppailevaa opettajaa kohtaa voi olla musertavaa. Jos opettajan omat keinot ja voimavarat eivät riitä kiusaamisen ratkaisemiseksi, eikä työyhteisö auta, tilanne voi johtaa opettajan kohdalla umpikujaan. Tällöin opettajan voi olla mahdotonta enää työskennellä työyhteisössä. Tilanne voi johtaa työuupumukseen, pitkiin sairauslomiin, työpaikan tai alan vaihdoksiin. Kiusaamiseen tulisikin aina suhtautua vakavasti, sillä se vaikuttaa syvästi osapuoltensa mieliin, ja sillä on kauaskantoiset seuraukset.

Kiusaamisen ja epäasiallisen toiminnan kitkemisessä koulun, kodin ja lainsäädännön lisäksi ovat tärkeässä asemassa myös erilaiset yhteiskunnalliset ilmiöt, kampanjat sekä tahot, joita myös opettaja voi hyödyttää työssään. Yhteiskunnan eri suunnilta tuleva viesti, että kiusaaminen ei ole hyväksyttävää, on tärkeää kiusaamista ehkäisevää toimintaa. Kulttuurinen arvopohja heijastuu aina myös koululaitoksessa. Vastaavasti koulun arvot siirtyvät yhteiskuntaan. Opettaja on tässä tärkeä roolimalli, jolla on opetustyön lisäksi mahdollisuus tuoda arvokeskustelu mukaan päivittäiseen koulutyöhön.

Yksi yhteiskunnalliseen arvokeskusteluun vaikuttanut ja monen oppilaitoksen arjessa näkynyt ilmiö on mm. vuonna 2017 sosiaalisessa mediassa maailmanlaajuisesti levinnyt seksuaalista häirintää vastustava Mee too -kampanja, joka madalsi erityisesti naisten kynnystä kertoa kokemastaan asiattomasta käytöksestä. Mee too -kampanjan keulahahmoina oli useita tunnettuja julkisuuden henkilöitä (mm. muusikko Paula Vesala ja näyttelijä Angelina Jolie), jotka esimerkiksi rohkaisivat häirintää osakseen saaneita ihmisiä nousemaan ahdistelijoitaan vastaan. (Hanhinen 2017.) Toinen yhteiskunnallisesti näkyvä kiusaamisvastainen taho on sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen oikeuksia, osallisuutta ja hyvinvointia ajava Pride-

yhteisö. Erilaiset Pride-tapahtumat ovat kasvattaneet huomasti suosiotaan viime vuosina niin Suomessa kuin kansainvälisesti. Esim. Helsinki Pride on Suomen suurin kulttuuri- ja ihmisoikeutapahtuma, jonka kulkueeseen osallistui vuonna 2018 liki 100 000 ihmistä (Helsinki Pride 2022). Pride-yhteisön toiminta on todennäköisesti osaltaan lisännyt mm. koulujen sukupuolineutraalia kasvatusta. Kolmantena ajankohtaisena kiusaamiseen läheisesti linkittyvänä ilmiönä voidaan pitää myös Venäjän 24.2.2022 aloittamaa hyökkäyssotaa Ukrainaan. Sodan asetelma, jossa isompi ja vahvempi käy epäreilusti pienemmän kimppuun, on kuin malliesimerkki klassisesta kiusaamistilanteesta. Mittakaava sodassa on suurempi, mutta ilmiönä se tuo samat perustavanlaatuiset ihmisoikeudet valokeilaan kuin kiusaaminen. Ukrainan sodan seuraukset näkyivät myös Suomen kouluissa monin tavoin, konkreettisimmillaan sotaa paenneina oppilaina.

Kiusaamiseen johtavien ydinsyiden selvittäminen ja hoito luo osapuolten kannalta todennäköisesti kestävimmat ratkaisut. Tässä opinnäytetyössä käytetty kirjallisuus jättää varsin vähälle huomiolle yhden kiusaamiseen altistavan ydinsyyn, neuropsykiatrisen poikkeavuuden. Tämä aivotoiminnan rakenteesta sekä poikkeavuudesta johtuva ominaisuus ei ole seurausta kasvatuksesta tai kasvuympäristöstä, vaan sillä on fysiologinen tausta. Neuropsykiatrisista diagnooseista ehkä tunnetuin on ADHD (engl. Attention-Deficit/Hyperactivity Disorder) eli aktiivisuuden ja tarkkaavaisuuden häiriö. Neuropsykiatristen piirteiden kirjo on kuitenkin erittäin laaja. Näihin kuuluu mm. ADD (engl. Attention Deficit Disorder), Aspergerin ja Touretten oireyhtymät sekä muut autismitilanteiden häiriöt. Neuropsykiatrisia oireita ovat tyypillisesti mm. aistiyliherkkyydet, keskittymisvaikeudet ja sosiaalisten tilanteiden haasteet. Tällaisia ominaisuuksia omaava henkilö tarvitsee usein apua ja tukitoimia arkeensa. Koulumaailmassa opettajalla on tärkeä rooli tunnistaa ja ohjata neuropsykologisia erityispiirteitä ilmentäviä oppilaita heidän tarpeiden mukaisella tavalla. Tämä voi olla opettajan omien resurssien (mm. suuret ryhmäkoot, aika, asiantuntemus) puitteissa haastavaa. Opettaja onkin avainhenkilö, ja myös velvollinen, saattamaan tällaisia oppilaita erityisen tuen ja kuntoutuksen piiriin. Vastaavasti opettajalla tai hänen työyhteisönsä jäsenillä voi

olla neuropsykiatrisia ominaisuuksia. Nämä altistavat herkästi väärinymmärryksille ja konflikteille sekä luovat moninaisia haasteita oppilaitosarkeen. (mm. Rintahaka 2007.)

Terveyden ja hyvinvoinnilaitoksen laitoksen (THL) vuonna 1996 käynnistämän Kouluterveyskyselyn mukaan kiusaamista kokeneiden oppilaiden määrä on tasaisesti vähentynyt Suomessa viimeisen kymmenen vuoden aikana (mm. THL 2021). Sen sijaan opetusalan työolobarometrien mukaan opettajien kokema kiusaaminen on viime vuosina lisääntynyt oppilaiden/opiskelijoiden, huoltajien ja työtovereiden taholta. Yhteensä työssään epäasiallista kohtelua kokeneita opettajia oli kaikki koulutusasteet huomioiden vuonna 2017 22 %, josta lukema on hiljalleen kasvanut vuoden 2021 työolobarometrin 30 %:iin. (Golnick & Ilves 2021, 18.) Tilastojen valossa oppilaiden kokemaan koulukiusaamiseen on pystytty vaikuttamaan positiivisesti erilaisin interventioin, mutta opettajien kokema epäasiallinen kohtelu on jatkanut kasvuaan. Suurin haitta kiusaamisesta koituu kiusaamisesta kärsiville, mutta se on kallista myös yhteiskunnalle. Esimerkiksi vuonna 2019 opetusalan epäasiallisesta kohtelusta aiheutuneet sairauspoissaolot maksoivat laskennallisesti 13,5 miljoonaa euroa (Manner 2020). Opettajien kokema kiusaaminen on koko yhteiskuntaa koskeva haaste, jonka negatiivinen kehityssuunta tulisi saada pysähtymään ja kääntymään laskuun. Kiusaamisen ristiaallokossa navigoiva opettaja näyttäisi tarvitsevan kiperästi toimivia ratkaisumalleja itseensä kohdistuneeseen kiusaamiseen. Muutoin hän on vaarassa hukkaa itse.

LÄHTEET

Alalahti, E.; Ekhdahl, E.; Heikkinen, J. & Pesonen, L. 2020. Koulukiusaaminen peruskouluissa. Opinnäytetyö. Oulun ammattikorkeakoulu.

Golnick, T. & Ilves, V. 2021. Opetusalan työolobarometri. OAJ. Saatavilla: https://www.oaj.fi/contentassets/14b569b3740b404f99026bc901ec75c7/oaj_opetusalan_tyoolobarometri_2021.pdf

Haarnio, H. & Hänninen, H. 2019. ”Jotten joutuisi itse ”nössöjen kerhoon” – Koulukiusaamisen syyt ja puuttuminen kiusaajien kertomana. Pro gradu -työ. Turun yliopisto.

Hanhinen, H. 2017. Mee too -kampanja täytti somen – Seksuaalinen häirintä näkyy karuina lukuina jo koululaisten kyselyissä. Yle. Viitattu 21.6.2022. <https://yle.fi/uutiset/3-9886385>

Hassinen, L. 2003. Koulukiusaaminen – kohdistuksia kontekstiin ja analysointia olennaisesta. Pro gradu -työ. Jyväskylän yliopisto.

Heikkilä, A.-K. 2010. Kodin ja koulun yhteistyö vanhempien arvioimana – Satakuntalaisten ja etelä-pohjalaisten vanhempien näkemyksiä koulu yhteisön onnistumisesta etenkin koulukiusaamistapauksissa. Pro gradu -työ. Turun yliopisto.

Helsinki Pride yhteisö. Viitattu 21.6.2022. <https://pride.fi/meista/pride-historiaa/>

Inkeroinen, H. 2016. Opettaja oppilaan kiusaajana – kuraattorien, terveydenhoitajien ja vanhempien näkökulmasta. Pro gradu -työ. Lapin yliopisto.

Isotalo, P. 2006. Lehtori Janssoni Kiusaus. Fenomenografinen näkökulma opettajien käsityksiin opettajien välisen työpaikkakiusaamisen syistä, seurauksista ja ennaltaehkäisystä. Väitöskirja. Turun Yliopisto.

Isotupa, M. 2019. ”Kun tietää, että tekee työnsä ihan ok, niin ei haittaa, jos joku huutelee” Luokanopettajien keinoja selviytyä vertaisrajat ylittävästä kiusaamisesta. Pro gradu -työ. Helsingin yliopisto.

Jalkanen, A., Salonen, J. 2021. ”Ja en tähän päivään mennessä ymmärrä miks just minä?” – Mitä nuoret kertovat koulukiusaamisesta netin keskustelupalstalla. Pro gradu -työ. Jyväskylän yliopisto.

Kauppi, T. 2011. Koulukiusaamista ja kiusaamista koulussa – katsaus vertaisrajat ylittävään kiusaamiseen. Artikkel. Nuorisotutkimus 2/2011.

Kauppi, T. 2015. Opettaja kiusattuna - Peruskoulun opettajien kokemuksia vertaisrajat ylittävästä kiusaamisesta. Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto.

Kauppi, T., Pörhölä, M. 2010. Peruskoulun opettajat oppilaidensa kiusaamina: kiusaamisen muodot, kohteena olevat opettajat ja kiusaavat oppilaat. Jyväskylä.

KiVa Koulu. 2022. Viitattu 21.6.2022. <https://www.kivakoulu.fi/>

Lipponen, A. 2008. Uusi opettaja – uhka vai mahdollisuus. Pro gradu -työ. Jyväskylän yliopisto.

Manner, M. 2020. Tutkittu juttu: Opettajiin kohdistuva kiusaaminen maksaa yhteiskunnalle miljoonia. Artikkel. Viitattu: 10.11.2022. <https://www.opettaja.fi/ajassa/tutkittu-juttu-opettajiin-kohdistuva-kiusaaminen-maksaa-yhteiskunnalle-miljoonia/>

Mannila, M. 2021. Koulukiusaaminen korkeakoulussa. Artikkel. Viitattu 7.6.2022. [Koulukiusaaminen korkeakoulussa - Energia-verkkolehti \(vamk.fi\)](https://www.energiaverkkolehti.fi/koulukiusaaminen-energiaverkkolehti)

MLL. 2021. Koulukiusaaminen. Viitattu 7.6.2022. <https://www.mll.fi/vanhemmille/tukea-perheen-huoliin-ja-kriiseihin/kiusaaminen/>

Murto, K. 2022. Hyvinvointia työhön. Blogi. OAJ. Viitattu 22.6.2022. <https://www.oaj.fi/ajankohtaista/blogiartikkelit/OAJ-blogi/2022/tyohyvinvointia-tyohon/>

Mäki-Tikkala, A-L. 2011. Opettajan rooli kiusaajana. Pro-gradu -työ. Itä-Suomen yliopisto.

Nuorten Exit. 2022. Suojaikäraja ja seksi. Viitattu 30.5.2022. <https://nuortenexit.fi/nuorille/omat-rajat/suojaikaraja-ja-seksi/>

Perusopetuslaki. 21.8.1998/628. Saatavilla: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980628>

Poliisi. 2022. Viitattu 31.5.2022. <https://poliisi.fi/nuori-rikoksen-tekija>.

Rantala, T., Keskinen, S. 2005. Valta, kilpailu ja kiusaaminen opettajan työssä. ”Ei meidän koulussa ... Eihän?” Opettajat oppilaiden kiusaamina. Artikkelit. Opetus-, kasvatus- ja koulutusalojen säätiö.

Rikoslaki. 19.12.1889/39. Saatavilla: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001>

Rinne, I. 2021. Työsuojeluvalluutettujen näkemyksiä opettajiin kohdistuvasta kiusaamisesta – Syitä, ratkaisuja ja toimintamalleja. Pro gradu -työ. Itä-Suomen yliopisto.

Rintahaka, P. 2007. Nuorten neuropsykiatriset häiriöt – ADHD, Aspergerin oireyhtymä ja unihäiriöt. Artikkelit. Lääketieteellinen aikakauskirja Duodecim. Viitattu 6.11.2022. <https://www.duodecimlehti.fi/duo96234>

Rytkönen, H-R., Viljakainen, R. 2016. Vanhemmat kiusaajina – opettajien subjektiivisia kokemuksia kodin ja koulun välisen yhteistyön haasteista ja verkkokiusaamisesta. Pro gradu -työ. Jyväskylän yliopisto.

Räisänen, E-L. 2003. Kun opettaja kiusaa. Pro gradu -työ. Lapin yliopisto.

Rössi, J. 2018. Rehtoreiden näkemyksiä opettajien vertaisrajoista ylittävistä kiusaamisesta ja häirinnästä. Pro gradu -työ. Helsingin yliopisto.

Saarinen, P. 2016. Korkeakoulukiusaamisen yhteys opiskelijan opiskelukykyyn ja opintomenestykseen. Pro gradu -työ. Jyväskylän yliopisto.

Sortti, T. 2019. Työturvallisuusrikokset -Henkinen työsuojelu. Keuruu: Edita Publishing Oy.

Terveiden ja hyvinvoinninlaitos. 2021. Korkeakouluopiskelijat tarvitsevat tukea – tutkijat huolissaan ahdistus- ja masennusoireiden yleisyydestä. Tiedote. THL ja Kela. Viitattu 21.6.2022. <https://thl.fi/fi/-/korkeakouluopiskelijat-tarvitsevat-tukea-tutkijat-huolissaan-ahdistus-ja-masennusoireiden-yleisyydesta>

Terveiden- ja hyvinvoinninlaitos. 2021. Kouluterveyskysely. Saatavilla: <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/kouluterveyskysely>

Työ- ja elinkeinoministeriö. 2021. Lasten kanssa työskentelevien rikostaustan selvittäminen. Julkaisu. TEM 2:2021.

Työturvallisuuskeskus TTK. 1/2010. Työväkivallan riskiammatit. Raporttisarja.

Työturvallisuuslaki. 23.8.2002/738. Saatavilla: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2002/20020738>

Vahingonkorvauslaki. 31.5.1974/412. Saatavilla: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1974/19740412>

Vuorela, A. 2015. Väitös: Opettajia kiusaavat sekä oppilaat että vanhemmat. Yle. Viitattu 30.6.2022. <https://yle.fi/uutiset/3-7985300>